DET KONGELIGE
KLIMA- OG MILJØDEPARTEMENT

Adresseliste

Deres ref	Vår ref	Dato
		1. desember 2017

Avgjørelse av klage på vedtak om kvote og område for lisensfelling av ulv i revir i region 4 og 5 i 2018

Klima- og miljødepartementet viser til klager fra Norges Bondelag, Norsk Bonde- og småbrukarlag, Hedmark Bonde- og småbrukarlag, Norges Jeger- og Fiskerforbund i Hedmark, Akershus, Østfold og Oslo, Norskog, NOAH – for dyrs rettigheter, Naturvernforbundet, WWF og Foreningen Våre Rovdyr, Norges Miljøvernforbund, Bygdefolk for rovdyr, Rovviltets røst, Ulvens dag, På Baksporet og Norsk Sau og Geit over vedtak 26. juni 2017 av rovviltnemndene i region 4 (Østfold, Oslo og Akershus) og 5 (Hedmark) om kvote og område for lisensfelling av ulv i etablerte revir i 2018.

Klima- og miljødepartementet opprettholder rovviltnemndenes vedtak av 26. juni 2017 for så vidt gjelder ulverevirene Osdalen og Julussa, og åpner for lisensfelling av inntil 16 ulver i disse revirene. Departementet endrer rovviltnemndenes vedtak når det gjelder ulvereviret Slettås, og åpner ikke for lisensfelling av ulv i dette reviret.

Det er departementets vurdering at skadeomfang og skadepotensial for samtlige revirer er begrenset og at det ikke er rettslig grunnlag for lisensfelling etter naturmangfoldloven § 18 første ledd bokstav b. For de to revirene som i hovedsak ligger utenfor ulvesonen, Osdalen og Julussa, anser departementet at det særlig med bakgrunn i prinsippet om differensiert forvaltning, inkludert Stortingets etterarbeider, jf. Innst. 257 L (2016-2017), foreligger offentlige interesser av vesentlig betydning som tilsier felling, slik at vilkåret for lisensfelling etter naturmangfoldloven § 18 første ledd bokstav c er oppfylt. Departementet har videre kommet til at det ikke finnes andre tilfredsstillende løsninger enn lisensfelling, når det gjelder ulvene i revirene Osdalen

Postadresse
Postboks 8013 Dep
NO-0030 Oslo
postmottak@kld.dep.no

Kontoradresse
Kongens gate 20

http://www.kld.dep.no/

Telefon*
22 24 90 90
Org no.
972 417 882

Naturforvaltnings-
avdelingen

Saksbehandler
Torkel Ramberg
22245850

og Julussa. Departementet har kommet til at felling av inntil 16 ulver i disse to revirene ikke vil true bestandens overlevelse. Enkelte av klagene er dermed tatt delvis til følge.

Saksgang
Rovviltnemndene i region 4 og 5 vedtok 26. juni 2017 kvote og område for lisensfelling av ulv i etablerte ulverevir i 2018. Kvoten som ble vedtatt er på inntil 24 ulver innenfor de tre revirene Osdalen, Julussa og Slettås. Vedtaket ble påklaget av Norges Bondelag 7. juli 2017, Norsk Bonde- og småbrukarlag 11. juli 2017, Hedmark Bonde- og småbrukarlag 17. juli 2017, Norges Jeger- og Fiskerforbund i Hedmark, Akershus, Østfold og Oslo 13. juli 2017, Norskog 5. juli 2017, NOAH – for dyrs rettigheter 17. juli 2017, Naturvernforbundet 13. juli 2017, WWF og Foreningen Våre Rovdyr 16. juli 2017, Norges Miljøvernforbund 17. juli 2017, Bygdefolk for rovdyr 12. juli 2017, Rovviltets røst 4. juli 2017, Ulvens dag 17. juli 2017, På Baksporet 16. juli 2017 og Norsk Sau og Geit 13. juli 2017. Rovviltnemndene i region 4 og 5 behandlet klagene og oversendte saken 24. august 2017 til departementet for endelig avgjørelse. Departementet har bedt om en faglig tilrådning fra Miljødirektoratet i saken, og mottok denne 18. september 2017.

Klima- og miljødepartementet behandlet 25. september 2017 klage på vedtak om kvote for lisensfelling utenfor ulvesonen og utenfor etablerte ulverevir. Departementet opprettholdt da nemndenes vedtak om lisensfelling av inntil 12 ulver i de aktuelle delene av region 4 og 5. I tillegg er det åpnet for lisensfelling av ytterligere 14 ulver i andre rovviltregioner utenfor ulvesonen inneværende lisensfellingsperiode.

Klima- og miljødepartementet har i dag 1. desember 2017 også fattet nytt vedtak om kvote for lisensfelling utenfor ulvesonen og utenfor etablerte ulverevir som opprettholdt rovviltnemndenes vedtak. Vedtaket i denne saken om kvote for lisensfelling av ulv i revir ses i sammenheng med vedtaket om kvote for lisensfelling av ulv utenfor ulvesonen og utenfor revir.

Klima- og miljødepartementet har mottatt en faglig oppdatering av Miljødirektoratet 28. november 2017. Direktoratet opplyser at det pr. 27. november er dokumentert 8 sannsynlige helnorske ynglinger og 2 ynglinger i grenserevir. Så langt er status ukjent for ytterligere 12 revir som var påvist under foregående overvåkingsperiode. Basert på kjent informasjon fra den pågående overvåkingssesongen vurderer Miljødirektoratet at et uttak av 2 helnorske og 1 grenserevir ikke vil være til hinder for å nå bestandsmålet etter endt lisensfelling.

Departementet har også 30. november mottatt en faglig vurdering av bestandens overlevelse fra Miljødirektoratet. Direktoratet har med basis i vurderingen fra Naturvårdsverket om hva som er gunstig bevaringsstatus, foreliggende vedtak om lisensfellingskvoter, gjennomførte skadefellinger, samt historisk og pågående overvåkningsmateriale vurdert om det planlagte uttaket av ulv i Norge og Sverige til sammen i år truer den sør-skandinaviske bestandens overlevelse. Basert på Naturvårdsverkets vurdering av antall individer som er nødvendig for gunstig bevaringsstatus vurderer direktoratet at det ikke er sannsynlig at bestandens overlevelse kommer i fare som følge av de planlagte uttakene i Norge og Sverige.

Klima- og miljødepartementet vil innledningsvis peke på at vedtak kan påklages av "*en part eller annen med rettslig klageinteresse*", jf. forvaltningslovens § 28. Hvorvidt en organisasjon/forening har rettslig klageinteresser avgjøres ut fra om foreningens formål, virksomhet og representativitet gjør at den har tilstrekkelig tilknytning til saken. Når det gjelder foreningen På Baksporet, har den som formål å "*belyse bestandsutviklingen for de fire store rovdyrartene i Norge, bestående av ulv, jerv, bjørn og gaupe, i den hensikt å formidle ut til allmenheten og samfunnet for øvrig mest mulig korrekte opplysninger om rovdyrenes utbredelse, bestandsstørrelse og skadeomfang artene påfører samfunnet.*

Foreningen jobber videre for en objektiv påvirkning av norsk forvaltning av store rovdyr." Ifølge sin egen nettside er foreningen "*Under arbeid*" og består av 6 personer. Når det gjelder Ulvens Dag fremgår det av deres nettside/facebookside at denne består av privatpersoner og "*Ulvens Dag handler om å spre fakta- og forskningsbasert informasjon om ulvene i norsk natur*". Departementet er sterkt i tvil om foreningene har rettslig klageinteresse i forvaltningslovens forstand, men har ikke funnet å sette dette på spissen i denne saken, da de argumentene foreningene fremfører stort sett er dekket av andre klagere med rettslig klageinteresse og dermed vurdert av departementet.

Klagernes anførsler
Som rovviltnemndene uttaler i sin oversendelse av klagene til departementet, er klagene omfattende, men også til dels slik at flere klagere har ensartede anførsler. Under er referert hovedanførsler fra de innkomne klagene.

Norges Bondelag mener antall ulver på lisensfellingskvoten bør økes til 33 individer, slik at alle ulvene i de tre revirene Slettås, Julussa og Osdalen kan tas ut. Norges Bondelag bemerker videre at fellingsperioden fra 1. januar til 15. februar er svært kort for å gjennomføre uttaket.

Norsk Bonde- og småbrukarlag ønsker et høyere uttak av ulv, og mener at ulvebestandens økning og skadepotensialet mht. beitedyr og hjortevilt tilsier at rovviltnemndene bør fastsette bestandsmål i nedre del av Stortingets vedtak fra juni 2016. Det vil si at bestandsmålet for 2017-2018 fastsettes til 4 flokker etter uttak. Videre mener de lisensfellingsperioden både innenfor og utenfor ulvesonen må være 1. oktober – 31. mars.

Hedmark Bonde- og småbrukarlag klager på kvotens størrelse og ønsker at det åpnes for å ta ut familiegruppen i Rotnareviret i tillegg. Videre anføres det at den utvidelsen av jakttidsramma innenfor ulvesonen som ble gjort i 2017 bør gjøres permanent. Det klages også på at nemndene har satt en øvre ramme på uttak av 8 ulver i hver familiegruppe, og at vedtaket ikke omtaler uttak av ulver i reviret etter lisensfellingsperioden. De mener vedtaket må gi staten ved Statens naturoppsyn i oppgave å ta ut resterende ulver i revirene etter lisensfellingsperioden.

Norges Jeger- og Fiskerforbund Hedmark, Akershus, Østfold og Oslo anfører at kvoten bør utvides til å omfatte ytterligere inntil 4 revirhevdende ulvepar i ulvesonen og i grenserevir. De mener det er et handlingsrom for å kunne øke uttaket, og anser at hund er omfattet av husdyrbegrepet i naturmangfoldloven, og at lisensfelling må vurderes etter både § 18 b og c. Videre påpeker de at det i vedtakets punkt 3 om lisensfellingsområde ikke er tatt inn grensejusteringer for Slettåsreviret, og at de anser dette som en glipp.

Norskog mener at rovviltnemndene må vedta et uttak som ligger i den nedre del av det bestandsintervallet som Stortinget vedtok. Videre mener de jakttidsrammen i størst mulig grad må samordnes med tiden for elgjakt, og at tidsrammen for jakt både utenfor og innenfor ulvesona må starte den 1. oktober og vare fram til 31. mars. Sekundært mener de jakttidsrammen for 2017-2018 for jakt på ulv i de to revirene Osdalen og Julussa settes lik tidsrammen for jakt utenfor forvaltningsområdet.

NOAH – for dyrs rettigheter mener at vedtaket utgjør uforsvarlig forvaltning av ulv og strider mot nasjonale lover og Bern-konvensjonen. De mener vilkåret om at lisensfelling ikke truer bestandens overlevelse ikke er oppfylt, at vilkåret om offentlige interesser av vesentlig betydning ikke er oppfylt, at vilkåret om skade ikke er oppfylt, og at vilkåret knyttet til andre tilfredsstillende løsninger heller ikke er oppfylt. Videre anser organisasjonen at kravene om vurderinger i henhold til naturmangfoldloven §§ 8 og 12 og om begrunnelse ikke er oppfylt.

Naturvernforbundet ber om at vedtaket om felling av tre flokker og inntil 24 ulver i Osdalen, Slettås og Julussa oppheves. De mener det ikke er faglig eller lovmessig grunnlag for felling, og at vedtaket er i strid med Bernkonvensjonen. Videre mener de vedtaket har manglende faglig begrunnelse for sine konklusjoner.

WWF og Foreningen Våre Rovdyr mener vedtaket ikke er innenfor rammene av Grunnloven, Bernkonvensjonen, naturmangfoldloven, rovviltforskriften eller stortingsvedtaket om nytt bestandsmål for ulv. Organisasjonene mener videre at det foreligger en feilaktig og mangelfull bruk av §§ 8-12 i naturmangfoldloven og at vedtaket bryter med naturmangfoldloven § 18 og rovviltforskriften § 10.

Norges Miljøvernforbund aksepterer ikke at det åpnes for lisensjakt på ulv i region 4 og 5. De viser til at ulven er kritisk truet i Norge, og at en utskyting av ulv som vedtatt innenfor og utenfor ulvesonen på nytt vil redusere det genetiske mangfoldet innen ulvebestanden og true ulvens overlevelse på sikt i Norge. Når konflikten mellom ulv og beitedyr er såpass liten innenfor ulvesonen, mener Miljøvernforbundet at fellingen heller ikke kan defineres som lisensfelling. Organisasjonen mener rovviltnemndenes vedtak er direkte brudd på naturmangfoldlovens bestemmelser og Bernkonvensjonen, som forplikter Norge til å sørge for at ulven både er sikret leveområder og lever i levedyktige bestander.

Bygdefolk for rovdyr mener at det ikke er forsvarlig å ta ut to så etablerte revirer med flokker som Julussa og Slettås, som begge har genetisk viktige individer og lite skadepotensiale overfor beitedyr. Videre stiller organisasjonen spørsmål om hvorfor rovviltnemndene tilsidesetter næringsinteresser/yrkesgrupper som f.eks. driver med rovdyrturisme og naturfotografer, som får hele eller store deler av sin inntekt av at rovdyrene eksisterer i norsk natur. De mener også at det må tas hensyn til de som ønsker ulv i naturen i vurderingen av "verdier som distriktspolitikk, nærings- og fritidsutøvelse".

Rovviltets Røst viser til at de tre revirene de siste årene har vært stabile ynglerevir som har bidratt til oppnåelse av bestandsmålet for ulv, samt at et uttak av disse tre revirene utarmer den norske ulvestammens genetiske tilstand til det dramatiske. Videre krever de at bestandsregulerende uttak avvises innenfor ulvesonen til målsettingen om en livskraftig og levedyktig stamme er oppnådd, for deretter å reguleres basert på overvåking over tid.

Ulvens dag begrunner klagen bl.a. med at det er gjort prosedyrefeil ved at kontakten med svenske myndigheter opprettes i etterkant av vedtaket. Dette strider mot prosedyren om at det skal tas kontakt før vedtak fattes når vedtaket omfatter grenserevir. Videre mener de at med vedtatt uttak vil det ikke lenger kunne sannsynliggjøres at bestandsmålet nås. Ulvens dag har også kommentert innavlsproblematikken og genetikk, holdninger til ulv og sau på innmark. Videre mener de det ikke er påvist at ulv i etablerte revir virker negativt inn på distriktshensyn.

På Baksporet mener det må være en kvote på minst 19 dyr for å kunne ta ut alle dyr i Osdalsflokken og Julussaflokken, i tillegg til at det bør være en kvote på 10 dyr i Slettåsflokken. Videre mener de at all ulv innenfor ulvesonen bør jaktes på hvert år for å oppnå naturlig skyhet overfor mennesker, og at det bør settes en kvote på 4 dyr for hele ulvesonen. I tillegg mener På Baksporet at det bør tas ut en flokk til, og det er foreslått at Rotnaflokken tas ut med en foreslått kvote på 10 dyr i dette reviret. De har også synspunkter på arealene for lisensfellingsområdet og perioden for lisensfelling.

Norsk Sau og Geit mener det i tillegg til nemndenes vedtak må tas ut ytterligere ett revir, og at et uttak av til sammen fire revir vil bringe den norske bestanden nærmere bestandsmålet fastsatt av Stortinget. Organisasjonen foreslår å legge dette uttaket til et område som har

hatt stor belastning med en ulveflokk over flere år, og at dette hjemles i naturmangfoldloven § 18 første ledd bokstav c. Videre foreslår organisasjonen at lisensfellingsperioden settes til 1. oktober 2017 – 31. mars 2018 både innenfor og utenfor ulvesonen.

Rovviltnemndenes vurdering av klagene
Vedtaket i rovviltnemndene av 26. juni 2017 ble endret i forhold til sekretariatenes innstilling hva gjelder kvotestørrelse, områdeavgrensning og vurderinger av det rettslige grunnlaget for felling av ulv innenfor ulvesonen. Sekretariatene viser til at hvorvidt vilkårene for felling er oppfylt, har betydning for gyldigheten av vedtaket. De har derfor forberedt klagesaken uten at det er lagt fram en innstilling til rovviltnemndene.

Rovviltnemndene i region 4 og 5 har i sin behandling av klagene besluttet følgende:

> *"1. Om rettslige forhold:*
> *Rovviltnemndene i region 4 og 5 viser til at alle klagene har innkommet innen fristen. Det anses at klagerne har rettslig klageinteresse i henhold til forvaltningsloven § 28.*
>
> *2. Nemndenes klagebehandling:*
> *Rovviltnemndene i region 4 og 5 kan ikke se at det er framkommet opplysninger i klagene som ikke var kjent under nemndenes behandling og vedtak 26. juni 2017. Nemndene har fulgt den forståelse av gjeldende lov- og regelverk som Stortinget la til grunn under sin behandling av Innst. 257 L (2016-17). Det er ikke mulig å se at Rovviltnemndene i region 4 og 5 kan forvalte ulv på tvers av Stortingets vedtatte merknader. Det gjentas fra flertallsmerknadene: "Stortinget ber regjeringen legge flertallsmerknadene i denne innstillingen (Innst. 257 L (2016-17) til grunn for videre oppfølging, praktisering og forvaltning av ulv i Norge"."*

Miljødirektoratets faglige tilråding per 18. september 2017

Departementet viser til at Miljødirektoratet leverte en oppdatert faglig tilrådning 28. november 2017. Denne er i sin helhet gjengitt under. Departementet vil her likevel også trekke frem enkelte elementer fra den faglige tilrådningen av 18. september 2017.

Om bestandsstatus for ulv i Norge og Skandinavia skriver direktoratet bl.a.:

> *"Siste endelige rapport om bestandsstatus av ulv i Skandinavia for vinteren 2016/2017 forelå 1. juni 2017. Her framgår det at bestandsstatus for ulv er 46 familiegrupper, hvorav det ble dokumentert yngling i 43 av gruppene i Skandinavia. Det ble dokumentert yngling i 4 av 5 helnorske familiegrupper samt i 7 av 7 familiegrupper i grenserevir. Resterende familiegrupper ble dokumentert i Sverige. Totalt berøres Norge av 7,5 familiegrupper med yngling, hvorav 4 er helnorske. Dette er over det nasjonalt fastsatte bestandsmålet på 4-6 årlige ynglinger i Norge, hvorav minst 3 ynglinger skal være innenfor revir med hele sin utbredelse i Norge.*
>
> *I rapporten framgår det videre at det ble registrert 28 revirmarkerende par i Skandinavia (19 i Sverige, 6 i Norge og 3 på tvers av riksgrensen). Sammenlignet med foregående år er dette en reduksjon av antall helnorske familiegrupper med yngling og en økning av antall revirmarkerende par i helnorske revir og grenserevir (se figur 1). Ut fra det totale antallet familiegrupper og revirmarkerende par i Skandinavia er dette en økning fra tidligere år.*
>
> *For vinteren 2016/2017 ble bestanden beregnet til 430 ulver i Skandinavia (hvorav ca. 355 i Sverige, inklusive grenserevir). Det ble registrert 105-112 individer av ulv i Norge,*

hvorav 54-56 ble registrert i helnorske revir. Etter fordeling av de ulver som har tilhold på begge sider av riksgrensen er tallet 80 – 84 ulver som berører Norge. I tillegg ble det også registrert 12-13 enslige ulver hvorav ingen med sikkerhet kunne klassifiseres som revirmarkerende eller stasjonære. Døde ulver i løpet av overvåkingsperioden er ikke trukket fra disse tallene.

I henhold til gjeldende kunnskap om den samlede belastning ulvebestanden utsettes for jf. naturmangfoldloven § 10, er det i perioden fra 1. oktober 2016 (start på lisensfellingsperioden 2016/2017) til dags dato registrert 14 døde ulver i Norge, samtlige utenfor ulvesonen (www.rovbase.no)."

Om genetikk og ulovlig uttak av ulv skriver direktoratet bl.a.:

"En rapport fra Skandulv (Skandinaviske ulveforskningsprosjektet) fra 2008 har estimert at ca. halvparten av all dødelighet i bestanden er forårsaket av ulovlig uttak. Ulovlig uttak forekommer også i den norske ulvebestanden, og har blitt påvist både i 2014 og 2015.

Den skandinaviske ulvebestanden er relativt liten og isolert. Små og isolerte bestander har økt risiko for å dø ut på grunn av genetiske forhold. Ulvebestanden er også etablert av få individer, hvilket har ført til en høy innavlsgrad (...).

Innavlsproblematikken er en av de store utfordringene i forvaltningen av den skandinaviske ulvebestanden, og påfyll av nye gener inn i bestanden ved etablering av immigranter fra den finsk-russiske bestanden har stor betydning for den skandinaviske bestandens overlevelse i et langsiktig perspektiv. (...). Beregninger viser at minst en immigrant per generasjon (5-års periode) trengs for å opprettholde og bedre innavlsgraden i den skandinaviske bestanden. Konsekvensen av en lavere innvandringstakt er at den skandinaviske ulvebestanden må forvaltes på et høyere bestandsnivå for å motvirke de negative genetiske effektene (beregnet til minst 1700 individer i Sverige). (...).

Miljødirektoratet legger etter en samlet vurdering til grunn at ulvebestanden i dagens situasjon bør forvaltes slik at bestanden er i øvre del av intervallet. Dette begrunnes hovedsakelig med den genetiske situasjonen i bestanden. Små og isolerte bestander har økt risiko for å dø ut på grunn av genetiske forhold. Ulvebestanden er også etablert av få individer, hvilket har ført til en høy innavlsgrad, og gjennomsnittlig innavlskoeffisient for 2016/2017 er beregnet til ca. 0,23. Avdekkede tilfeller av ulovlig uttak de siste årene underbygger også vurderingen av at bestanden forvaltes i øvre del av intervallet. (...)."

I forvaltning av små bestander av truede arter bør det unngås å forvalte arten på en måte som legger opp til periodevise store uttak i bestanden, på bakgrunn av at små bestander allerede er utsatt for tilfeldige variasjoner som kan skape store svingninger i bestanden. Dersom et stort uttak sammenfaller med en tilfeldig nedgang kan dette medføre uforutsette konsekvenser. Store uttak kan også være problematisk med hensyn til innavlsgraden i bestanden over tid, hvis ikke tilstrekkelig hensyn tas til genetiske forhold når revir utpekes som aktuelle for uttak. Innavlskoeffisient i ulike parkonstellasjoner er i stor grad kjent og bør vektlegges i slike vurderinger.

Oppdatert faglig tilrådning fra Miljødirektoratet per 28. november 2017
I en oppdatert faglig tilrådning 28. november 2017 har Miljødirektoratet uttalt:

"Miljødirektoratet oversendte faglig tilrådning til klage på vedtak om lisensfelling av ulv i region 4 og 5 i 2017-2018 i brev av 18. september 2017. Tilrådningen i denne saken var avgrenset til å vurdere ulvebestandens status og forventede utvikling i region 4 og 5 og vurdere sannsynligheten for at bestanden etter neste yngling fortsatt vil oppfylle det nasjonalt fastsatte bestandsmålet i regionen. Oslo Tingrett besluttet 21. november 2017 utsatt iverksettelse av lisensfelling av ulv utenfor ulvesonen og utenfor etablerte revir i region 4 (Østfold, Oslo og Akershus) og 5 (Hedmark). På bakgrunn av dette har Klima- og miljødepartementet i e-post av 24. november 2017 bedt Miljødirektoratet om å levere en generell oppdatering av informasjon i de tidligere faglige tilrådningene, på bakgrunn av ny informasjon fra det pågående overvåkingsarbeidet. I brev av 18. september 2017 tilrådde vi også at en oppdatert bestandsstatus i november legges til grunn før endelig vedtak fattes om lisensfelling innenfor ulvesonen.

Miljødirektoratets oppdatering av tilrådningen avgrenses til oppdatering av revirstatus i Norge så langt i overvåkingsarbeidet og oppdatering av vurderingen knyttet til ulvebestandens status og forventede utvikling i region 4 og 5. Dette inkluderer oppdatering av vurdering av sannsynligheten for at bestanden etter neste yngling fortsatt vil oppfylle det nasjonalt fastsatte bestandsmålet i regionen.

Oppdatering av revirstatus
Miljødirektoratet har innhentet oppdatert revirstatusinformasjon fra Rovdata, men grunnet kort frist baseres revirstatus kun på resultat fra DNA-analyser på prøver innsamlet i Norge og ikke på en sammenstilling av gjennomførte sporinger. Resultatene er basert på DNA-analyser gjennomført fram til og med 24. november 2017, og etter 1. oktober er det registrert 40 ulv fra DNA. Neste foreløpige statusrapport som er basert på sporinger og DNA-analyser vil etter planen foreligge i begynnelsen av desember 2017. Statusoppdateringen i denne tilrådningen inkluderer dermed ikke informasjon om foreløpig områdebruk til revirene, og eventuell status som grenserevir eller helnorsk revir vil ikke være endelig avklart før etter endt overvåkingssesong. Direktoratet har inkludert informasjon om områdebruk fra tidligere overvåkingsperioder.

Per dags dato er det via DNA-analyser dokumentert 9 ynglinger som berører Norge, samt observert årsvalper i ytterligere ett revir tidligere i sommer som foreløpig ikke har blitt påvist via DNA. En av de ni ynglingene er påvist i ett nytt revir i Elverum/Våler (det er innsamlet DNA fra en tispe og en årsvalp). Kun tispen var påvist forrige overvåkingssesong og var dermed ikke inkludert i oversikten nedenfor som en del av ett revirmarkerende par.

<u>Ulverevir i Norge og grenseområder (2016/2017) med oppdatert informasjon pr. 27. november 2017</u>
Følgende er basert på endelig bestandsstatusrapport av 1. juni 2017, komplettert med informasjon om registrering av ulvevalper etter 31. mars 2017 (sluttet av overvåkingsperioden). Inneværende overvåkingsperiode startet 1. oktober og ny informasjon vil tilkomme fortløpende gjennom sesongen. Informasjonen nedenfor er kunnskap som foreløpig legges til grunn i forhold til vurderingen av oppnåelse av bestandsmålet inneværende ynglingsperiode (valpekull født 2017, overvåkingsperiode 2017/2018), og innenfor neste ynglingsperiode (valpekull født 2018, overvåkingsperiode 2018/2019).

Helnorske ulverevir i 2016/2017
Aurskog
Status 2016/2017: Familiegruppe med yngling (3 ulver).

Siden 2010/2011 har det vært registrert ulv i Aurskogreviret hvert år med unntak av 2013/2014 og 2014/2015. Paret som ble registrert i 2015/2016 er et nytt par. Både tispen og hannen har mer enn tre generasjoner tilbake til forrige reproduserende immigrant. Innavlskoeffisienten er 0,307.

Status pr. 27. november 2017: Ukjent status.

Julussa (omfattet av rovviltnemndenes vedtak)
Status 2016/2017: Familiegruppe med yngling (8 ulver) delvis utenfor ulvesonen. Julussareviret ble registrert i Norge første gang 2002/2003 med et revirmarkerende par. Reviret har vært okkupert siden da med flere ulike parkonstellasjoner og det har blitt dokumentert yngling hvert år mellom 2003/2004 til 2008/2009. Etter et par år med kun revirmarkerende par har det vært dokumentert yngling hvert år siden 2011/2012 da forrige parkonstellasjon ble registrert sammen for første gang (tispen ble registrert i reviret første gang året før). Reviret har hatt hele sitt leveområde i Norge siden 2003/2004. Forrige ledertispe er mor til valpekullet født i 2016, men har ikke blitt påvist i registreringsperioden 2016/2017. Nåværende tispe er datter (F2) til forrige tispe, mens hannen, som også er far til nåværende tispe, har mer enn tre generasjoner tilbake til forrige reproduserende immigrant. Innavlskoeffisient er 0,400.

Status pr. 27. november 2017: Det er innsamlet DNA fra årsvalper etter 1. oktober. Yngling er dermed påvist. Reviret vil mest sannsynlig være helnorsk også i 2017/2018.

Letjenna
Status 2016/2017: Familiegruppe med yngling (6 ulver).
Letjennareviret ble registrert første gang vinteren 2011/2012 som revirmarkerende par som en følge av oppsplitting av Julussareviret. I 2012/2013 ble det dokumentert yngling i reviret, men med en ny hann. Denne parkonstellasjonen er også den nåværende paret. Det har blitt født valper i reviret hvert år etter det. Reviret har hatt hele sitt leveområde i Norge alle år de har blitt registrert. Tispen har mer enn tre generasjoner tilbake til forrige reproduserende immigrant, mens hannen er en F2. Innavlskoeffisient er 0,225.

Status pr. 27. november 2017: En observasjon av valper innenfor leveområdet (med bildedokumentasjon) fra august ble meldt inn til direktoratet i begynnelsen av september, men var umulig å verifisere eller stedfeste kun ut fra bildedokumentasjonen. Det er innsamlet DNA fra årsvalper etter 1. oktober. Yngling er dermed påvist. Reviret vil mest sannsynlig være helnorsk også i 2017/2018.

Osdalen (omfattet av rovviltnemndenes vedtak)
Status 2016/2017: Familiegruppe med yngling (10 ulver) hovedsakelig utenfor ulvesonen. Det ble registrert ulv innenfor reviret første gang vinteren 2005/2006, men parkonstellasjonen som var der ble tatt ut i 2011. Det ble på nytt registrert et revirmarkerende par i området i 2014/2015 og dette er den fjerde og seneste parkonstellasjonen i samme område. Både tispen og hannen er en F2. Innavlskoeffisienten er 0,229.

Status pr. 27. november 2017: Minst 2 ungulver har vandret ut av reviret (1 til Sverige, 1 lengre sør i ulvesonen). Valpekull født i 2017 er påvist ved hikontroll (7 valper). Det er innsamlet DNA fra årsvalper etter 1. oktober. Yngling er dermed påvist. Reviret vil mest sannsynlig være helnorsk også i 2017/2018.

Mangen
Status 2016/2017: Familiegruppe uten yngling (3-4 ulver).

Mangenreviret ble registrert første gang vinteren 2013/2014 som usikkert revirmarkerende par. Følgende vinter ble de registrert som revirmarkerende par. Yngling ble påvist første gang i 2015/2016. Siste vinter ble det dokumentert ny hann i reviret. Leveområdet har i sin helhet vært i Norge de årene reviret har blitt registrert. Tispen er en F2 og hannen har mer enn tre generasjoner tilbake til forrige reproduserende immigrant. Innavlskoeffisient er 0,249.

Status pr. 27. november 2017: Det er innsamlet DNA fra årsvalper før 1. oktober. Yngling er dermed påvist. Reviret vil mest sannsynlig være helnorsk også i 2017/2018.

Flisdalen
Status 2016/2017: Revirmarkerende par.
Oppdaget første gang i 2014/2015 og ble da registrert som revirmarkerende par med leveområde i både Sverige og Norge (grenserevir). Det ble født valpekull i reviret i 2015, men ikke i 2016. Tispen er en F2, mens hannen har mer enn tre generasjoner tilbake til forrige reproduserende immigrant. Innavlskoeffisient er 0,236.

Status pr. 27. november 2017: Ukjent status.

Gräsmark
Status 2016/2017: Revirmarkerende par.
Gräsmarkreviret ble først registrert i Norge vinteren 2012/2013 som revirmarkerende par i grenserevir delt mellom Norge og Sverige. Reviret har blitt påvist som grenserevir hvert år etter det med unntak av de to siste årene da hele revirets leveområde var i Norge. Samme hann har vært i reviret siden 2012/2013 mens nåværende tispe ble registrert først i 2015/2016. Det har ikke blitt dokumentert yngling i reviret siden første registrering, og yngling er ikke sannsynlig for 2017. Tispen er en F3 mens hannen har mer enn tre generasjoner tilbake til forrige reproduserende immigrant. Innavlskoeffisienten er 0,252.

Status pr. 27. november 2017: Ukjent status.

Hobøl
Status 2016/2017: Revirmarkerende par.
Reviret ble først registrert sesongen 2016/2017 da to ulver ble fotografert av NINAs viltkamera. Reviret ble først etablert i 2014/2015 da en tispevalp vandret ut fra Østmarkareviret og ble stasjonær i området. Året etterpå, etter at lederhannen i Østmarka ble skutt, vandret en hannvalp født i Østmarka i 2015 ut fra fødselsreviret og etablerte seg sammen med tispen i reviret. Både tispe og hann har mer enn tre generasjoner tilbake til forrige reproduserende immigrant og er nært beslektet. Innavlskoeffisienten er 0,416.

Status pr. 27. november 2017: Det er innsamlet DNA fra årsvalper etter 1. oktober. Yngling er dermed påvist. Reviret vil mest sannsynlig være helnorsk også i 2017/2018.

Kynna
Status 2016/2017: Revirmarkerende par.
Det ble registrert ulv i Kynnareviret første gang vinteren 2004/2005, og reviret har blitt registrert hvert år etter det. Det ble registrert yngling i reviret 2008/2009 til 2010/2011 da tispen gikk sammen med en immigranthann. Året etterpå ble hannen utskiftet med nåværende hann og ingen yngling har blitt registrert i reviret etter det. En ny tispe ble registrert i reviret i 2015/2016. Siden vinteren 2011/2012 har reviret hatt hele leveområdet i Norge, samt status revirmarkerende par. Både tispen og hannen har mer enn tre generasjoner tilbake til forrige reproduserende immigrant. Innavlskoeffisienten er 0,305.

Status pr. 27. november 2017: Det er observert valper innenfor leveområdet til reviret ved et tilfelle i sommer. Valpene ble fotografert uten foreldredyr tilstede, og analyse av DNA-prøver som ble innsamlet på plassen har foreløpig kun identifisert lederparet. Det er innsamlet DNA fra årsvalper etter 1. oktober. Yngling er dermed påvist. Reviret vil mest sannsynlig være helnorsk også i 2017/2018.

Østmarka
Status 2016/2017: Revirmarkerende par.
Østmarkareviret ble først registrert vinteren 2012/2013 som revirmarkerende par. Vinteren 2013/2014 ble kun hannen og valpene registrert (familiegruppe med yngling). Hannen dannet nytt par med en av sine døtrer og det ble dokumentert yngling også vinteren 2014/2015. Tispen ble skutt i nødverge oktober 2015 og hannen ble avlivet grunnet skabb i januar 2016. Det ble dokumentert at valper ble født i reviret i 2015, og overvåkingen i reviret i slutten av overvåkingsperioden 2015/2016 viste at to ulver fortsatt var i reviret, en tispe og en hann fra valpekullet som ble født i 2015. Kun tispen ble påvist i begynnelsen av registreringsperioden 2016/2017 og i januar fikk hun selskap av en ung hannulv fra Slettåsreviret. Tispen er avkom fra en far-datter parring og har mer enn tre generasjoner tilbake til forrige reproduserende immigrant. Hannen er F3. Innavlskoeffisienten er 0,236.

Status pr. 27. november 2017: Det er påvist valper i reviret i sommer etter at de ble fanget på viltkamera. Det er innsamlet DNA fra årsvalper før 1. oktober. Yngling er dermed påvist. Reviret vil mest sannsynlig være helnorsk også i 2017/2018.

Grenserevir 2016/2017
Juvberget
Status 2016/2017: Familiegruppe med yngling (8 ulver).
Det ble registrert ulv i Juvberget første gang i 2011/2012, da som revirmarkerende par. Med unntak av 2013/2014 har reviret blitt registrert hvert år. Det ble registrert en helt ny parkonstellasjon (ny tispe og ny hann) i 2015/2016 da det også ble registrert første yngling i reviret. Både tispen og hannen er F2. Innavlskoeffisienten er 0,317.

Status pr. 27. november 2017: Ukjent status.

Magnor
Status 2016/2017: Familiegruppe med yngling (5 ulver).
Magnor ble registrert for første gang i 2016/2017 da reviret ble påvist som familiegruppe med yngling. Det var indikasjoner på ett mulig nytt par i området i 2015/2016 uten at det kunne verifiseres. Både tispe og hannen er en F3. Innavlskoeffisienten er 0,207.

Status pr. 27. november 2017: Ukjent status.

Rotna
Status 2016/2017: Familiegruppe uten yngling (3 ulver).
Det har vært registrert ulv i Rotnareviret hvert år siden vinteren 2003/2004 og nåværende parkonstellasjon (tispe og hann) ble registrert for første gang i 2008/2009. Det har blitt dokumentert yngling i reviret hvert år siden vinteren 2009/2010. Reviret har hatt leveområde som omfatter både Norge og Sverige i samme periode. Både tispen og hannen har mer enn tre generasjoner til forrige reproduserende immigrant. Innavlskoeffisienten er 0,274.

Status pr. 27. november 2017: Ukjent status.

Skillingmark
Status 2016/2017: Familiegruppe med yngling (7 ulver).

Det har blitt registrert ulv i Skillingmarkreviret siden vinteren 2014/2015. Det ble dokumentert valpekull før første gang vinteren 2016/2017. Både tispen og hannen er F2, men er søsken. Innavlskoeffisienten er 0,354.

Status pr. 27. november 2017: Ukjent status.

Skugghöjden
Status 2016/2017: Familiegruppe med yngling (5 ulver).
Skugghöjden ble registrert som helsvensk familiegruppe i 2015/2016. Tispen har mer enn tre generasjoner tilbake til forrige reproduserende immigrant, mens hannen er en F1. Innavlskoeffisienten er 0,152.

Status pr. 27. november 2017: Ukjent status.

Slettås (omfattet av rovviltnemndenes vedtak)
Status 2016/2017: Familiegruppe med yngling (8 ulver).
Slettåsreviret ble registrert første gang vinteren 2009/2010 som revirmarkerende par. Siden 2010/2011 har det blitt registrert yngling i reviret hvert år. Samme tispe har vært i reviret i hele perioden, mens nåværende hann ble registrert i reviret første gang 2012/2013. Reviret ble registrert som grenserevir i 2013/2014 og 2014/2015, med majoriteten av leveområdet i Norge. Tispen har mer enn tre generasjoner tilbake til forrige reproduserende immigrant mens hannen er en F2. Innavlskoeffisienten er 0,298.

Status pr. 27. november 2017: Minst 3 ungulver har vandret ut av reviret (samtlige til Sverige, hvorav en ble avlivet på skadefelling). Valpekull født i 2017 er påvist ved hikontroll (5 valper). DNA fra årsvalper er innsamlet etter 1. oktober. Yngling er dermed påvist. Reviret har historisk vært både grenserevir og helnorsk, men vil sannsynligvis være grenserevir også i 2017/2018.

Varåa
Status 2016/2017: Familiegruppe med yngling (5-8 ulver).
Det revirmarkerende paret i Varåareviret ble først registrert vinteren 2015/2016 med hele sitt leveområde i Norge. Tispen er en F3 mens hannen har mer enn tre generasjoner tilbake til forrige reproduserende immigrant. Innavlskoeffisienten er 0,238.

Status pr. 27. november 2017: Ukjent status.

Boksjø
Status 2016/2017: Revirmarkerende par.
Registrert for første gang i 2016/2017. Tispen er en F2 og hannen er en F3. Innavlskoeffisienten er 0,156.

Status pr. 27. november 2017: Ukjent status.

Fulufjellet
Status 2016/2017: Revirmarkerende par.
Registrert for første gang i 2016/2017. Tispen er en F2 avkom fra Julussa, og hannen er en F3. Innavlskoeffisienten er 0,220.

Status pr. 27. november 2017: Valper ble påvist tidligere i sommer, men er foreløpig ikke påvist ved DNA. Reviret vil mest sannsynlig være grenserevir også i 2017/2018.

Rømskog
Status 2016/2017: Revirmarkerende par

Registrert for første gang i 2016/2017. Både tispen og hannen er F3. Innavlskoeffisienten er 0,233.

Status pr. 27. november 2017: Ukjent status.

Elgklinten
Status 2016/2017: Øvrig stasjonær - yngling (2 ulver). Påvist yngling i 2016 ved at det ble dokumentert DNA-funn fra ett foreldredyr (tispen) og én valp, men ingen intakt familiegruppe kunne påvises i løpet av registreringssesongen. Registrert for første gang i 2016/2017. Innavlskoeffisienten er 0,253.

Status pr. 27. november 2017: Ukjent status.

Oppdatering av Miljødirektoratets vurdering av konsekvenser av lisensfellingen i 2017-2018 på bestandsmåloppnåelsen for ulv i Norge etter endt lisensfelling
Bestandsmålet for ulv er fastsatt som ett intervallmål som gir forvaltningsmyndighetene et handlingsrom når vedtak om uttak skal fattes. Miljødirektoratet legger etter en samlet vurdering til grunn at ulvebestanden i dagens situasjon bør forvaltes slik at bestanden er i øvre del av intervallet. Dette begrunnes hovedsakelig med den genetiske situasjonen i bestanden. Små og isolerte bestander har økt risiko for å dø ut på grunn av genetiske forhold. Ulvebestanden er også etablert av få individer, hvilket har ført til en høy innavlsgrad, og gjennomsnittlig innavlskoeffisient for 2016/2017 er beregnet til ca. 0,23. Avdekkede tilfeller av ulovlig uttak de siste årene underbygger også vurderingen av at bestanden forvaltes i øvre del av intervallet.

Vurderingene knyttet til den forventede utviklingen av ulvebestanden i regionen tar utgangspunkt i at vedtatt kvote effektueres. Det Miljødirektoratet tar stilling til i sannsynlighetsvurderingen, er hvilke konsekvenser gjennomføringen av lisensfelling i 2017/2018 medfører for potensiale for reproduksjon våren 2018, som da vil bli registrert vinteren 2018/2019 og rapportert 1. juni 2019.

<u>Lisensfelling utenfor ulvesonen og de etablerte revir</u>
Rovviltnemndenes vedtak om kvote for lisensfelling av ulv på inntil 12 ulver utenfor ulvesonen er begrunnet med at tiltaket skal avverge alvorlig skade på husdyr og tamrein i de deler av regionene som ligger utenfor ulvesonen og utenfor de leveområder som brukes av Osdals- og Julussareviret.

På bakgrunn av kvotestørrelsen for lisensfellingsperioden 2016/2017 i region 4 og 5 utenfor etablerte revir (5+3+2), samt antall ulv felt på lisensfelling (7) og total avgang av ulv som er belastet lisensfellingskvoten (11), mener Miljødirektoratet at kvotestørrelsen som er vedtatt av nemndene er realistisk sett i forhold til hvor mange ulver som kan dukke opp og felles i lisensfellingsområdet i lisensfellingsperioden. Dersom det i år forekommer færre utvandrende individer enn i fjor innenfor samme tidsperiode, så vil heller ikke hele kvoten bli effektuert.

Miljødirektoratet vurderer at denne delen av lisensfellingskvoten hovedsakelig innretter seg mot enslige streifdyr av ulv, hvor uttaket i svært liten grad påvirker bestandsmåloppnåelsen. Dette skal ikke tolkes som at uttaket ikke har noen betydning for bestanden som helhet, da alt uttak i Skandinavia nødvendigvis har en effekt når en ser på den samlede belastningen for ulvebestanden.

<u>Lisensfelling innenfor ulvesona og etablerte revir - generelt om kvotens størrelse og antall revir</u>

Sekretariatene i rovviltnemndene anbefalte felling av to av fire av de helnorske revirene med yngling i 2016 (Julussa og Osdalen) med hjemmel i naturmangfoldloven § 18 første ledd bokstav c. Rovviltnemndene i region 4 og 5 valgte i tillegg å fatte vedtak om lisensfelling innenfor Slettåsreviret, med hjemmel i § 18 første ledd bokstav c. Kvoten ble satt til inntil 8 ulver per revir, totalt 24 ulver.

Totalt vedtatt lisensfellingskvote på ulv i region 4 og 5 er dermed 36 ulver. Rovviltnemndenes kvote innenfor hvert revir er satt med hensyn til et antatt antall ulver som kan være i reviret i lisensfellingsperioden.

Vurdering om bestandsmåloppnåelse etter endt lisensfelling
Overvåkingsresultatet presentert i endelig statusrapport pr. 1. juni 2017 viser de revir som har produsert valper i 2016 og revirmarkerende par oppdaget i løpet av overvåkingsperioden 1. oktober 2016 til 31. mars 2017. Antall valpekull født i 2017, utvandring, innvandring og nye pardannelser er per dags dato ikke fullstendig kjent, og vil ikke være helt kjent før etter avsluttet lisensfelling i 2018. Endelig bestandsstatusrapport pr. 1. juni 2017 samt foreløpig informasjon om observerte valper i enkelte revir etter 31. mars 2017 er lagt til grunn for vår faglige tilrådning. Da vi er i begynnelsen av inneværende overvåkingsperiode, er vurderingen av hvor mange valpekull som kan ha blitt født i 2017, hva som gjenstår etter endt lisensfelling, og også betydningen for neste yngleperiode (mai/juni 2018) basert på foreløpige resultater fra overvåkingen og en sannsynlighetsvurdering.

Ulvenes revirstørrelse og ulvesonens utforming tilsier at det er små marginer om et ulverevir er helnorsk, grenserevir eller helsvensk i denne delen av den skandinaviske ulvebestanden. Historikken viser også at revirene endrer utforming og størrelse mellom år, og revir som er helnorske eller helsvenske ett år, kan være grenserevir året etter, og omvendt. Dette er en utfordring når vi skal vurdere sannsynligheten for at bestandsmålet nås kommende år.

Per 27. november er det påvist 9 ynglinger ved DNA samt 1 sannsynlig yngling via observasjon av valper. Status som helnorsk eller grenserevir er foreløpig uavklart, men tidligere områdebruk og nærhet til grensen kan brukes for å utelukke enkelte revir som mulige grenserevir. På bakgrunn av dette er det så langt dokumentert 8 sannsynlige helnorske ynglinger og 2 ynglinger i grenserevir. Så langt er status ukjent for ytterligere 12 revir som var påvist under foregående overvåkingsperiode.

Basert på kjent informasjon fra den pågående overvåkingssesongen vurderer Miljødirektoratet at et uttak av 2 helnorske og 1 grenserevir ikke vil være til hinder for å nå bestandsmålet etter endt lisensfelling. Dette skal ikke tolkes som at uttaket ikke har noen betydning for ulvebestanden som helhet, da alt uttak i Skandinavia nødvendigvis har en effekt når en ser på den samlede belastningen for ulvebestanden.

Hvis endelig vedtak om felling berører familiegrupper som har revir både i Norge og Sverige, bør svenske myndigheter kontaktes.

For øvrig viser vi til vår faglige tilrådning av 18. september 2017."

Miljødirektoratets vurdering om bestandsutvikling og bestandens overlevelse
Departementet viser til at Miljødirektoratet 30. november 2017 leverte en egen vurdering om bestandsutvikling og bestandens overlevelse. Direktoratet konkluderer i sin vurdering med følgende:

> *"Det er ikke foretatt en selvstendig analyse i Norge omkring minimumskrav for å sikre ulvebestandens overlevelse på lang sikt. Men da ulver i Norge er en del av den større*

sør-skandinaviske bestanden kan mye av det gjennomførte arbeidet i Sverige legges til grunn.

På bakgrunn av den mest oppdaterte kunnskapen i senere rapporter (2015), legger Naturvårdsverket til grunn at populasjonen av ulv i Sverige må være på minst 300 individer for å ha gunstig bevaringsstatus. Dette inkluderer helsvenske ulver, samt halvparten av ulvene som lever i grenserevir, og forutsetter at Norge ikke reduserer sine ambisjoner. Rapporten konkluderer med at en skandinavisk ulvepopulasjon på minst 340 ulver vil ha høy sannsynlighet for overlevelse, fordelt på 300 for Sverige og 40 for Norge. Referanseverdien forutsetter at det forekommer migrasjon og innvandring fra den finsk-russiske ulvebestanden til den sør-skandinaviske ulvebestanden, hvor minst en finsk-russisk immigrant per ulvegenerasjon (5 år) etablerer seg og går inn i reproduksjonen (produserer valpekull). Det forutsettes videre at valpene til immigranter i neste omgang også går inn i reproduksjonen i den sør-skandinaviske bestanden.

Siste endelige rapport om bestandsstatus av ulv i Skandinavia for vinteren 2016/2017 forelå 1. juni 2017. Her framgår det at bestandsstatus for ulv er 46 familiegrupper, hvorav det ble dokumentert yngling i 43 av gruppene i Skandinavia. For vinteren 2016/2017 ble bestanden beregnet til 430 ulver i Skandinavia (hvorav ca. 355 i Sverige, inklusive grenserevir). Det ble registrert 105-112 individer av ulv i Norge, hvorav 54-56 ble registrert i helnorske revir. Etter fordeling av de ulver som har tilhold på begge sider av riksgrensen er tallet 80 – 84 ulver som berører Norge. I tillegg ble det også registrert 12-13 enslige ulver hvorav ingen med sikkerhet kunne klassifiseres som revirmarkerende eller stasjonære. Døde ulver i løpet av overvåkingsperioden er ikke trukket fra disse tallene. Valper født våren 2017 inngår ikke i disse tallene.

Miljødirektoratet har med basis i vurderingen fra Naturvårsverket om hva som er gunstig bevaringsstatus, foreliggende vedtak om lisensfellingskvoter, gjennomførte skadefellinger, samt historisk og pågående overvåkningsmateriale vurdert om det planlagte uttaket av ulv i Norge og Sverige til sammen i år truer den sør-skandinaviske bestandens overlevelse. Basert på Naturvårdsverkets vurdering av antall individer som er nødvendig for gunstig bevaringsstatus vurderer Miljødirektoratet at det ikke er sannsynlig at bestandens overlevelse kommer i fare som følge av de planlagt uttakene i Norge og Sverige. Samlet uttak vurderes ikke å medføre at bestanden samlet kommer under Naturvårsverkets anbefalte referanseverdi på 340 individer. Det kan ikke utelukkes at bestanden etter gjennomført uttak reduseres eller stabiliseres.

Konklusjonen er basert på best tilgjengelig kunnskap, og forutsetter at nye gener kommer inn i bestanden ved etablering av immigranter fra den finsk-russiske bestanden. Dette har svært stor betydning for den skandinaviske bestandens overlevelse i et langsiktig perspektiv.

Dagens forvaltningsregimer i Norge og Sverige innebærer en fortløpende informasjonsutveksling og dialog, og et felles overvåkningsprogram som leverer bestandsdata på et detaljert nivå. Bestandsvariasjoner mellom år som konsekvens av forvaltningsvedtak eller som konsekvens av hendelser utenfor forvaltningens kontroll kan ivaretas ved den løpende forvaltning, f. eks. gjennom reduserte kvoter påfølgende år."

Klima- og miljødepartementets vurdering

Klima- og miljødepartementet opprettholder rovviltnemndenes vedtak av 26. juni 2017 for så vidt gjelder ulverevirene Osdalen og Julussa, og åpner for lisensfelling av inntil 16 ulver i

disse revirene. Departementet endrer rovviltnemndenes vedtak når det gjelder ulvereviret Slettås, og åpner ikke for lisensfelling av ulv i dette reviret.

Det er departementets vurdering at skadeomfang og skadepotensial for samtlige revirer er begrenset og at det ikke er rettslig grunnlag for lisensfelling etter naturmangfoldloven § 18 første ledd bokstav b. For de to revirene som i hovedsak ligger utenfor ulvesonen, Osdalen og Julussa, anser departementet at det særlig med bakgrunn i prinsippet om differensiert forvaltning, inkludert Stortingets etterarbeider, jf. Innst. 257 L (2016-2017), foreligger offentlige interesser av vesentlig betydning som tilsier felling. Departementet har videre kommet til at det ikke finnes andre tilfredsstillende løsninger enn lisensfelling, når det gjelder ulvene i revirene Osdalen og Julussa. Departementet har kommet til at felling av inntil 16 ulver i disse to revirene ikke vil true bestandens overlevelse.

Vedtaket er truffet i medhold av naturmangfoldloven (nml.) § 18, som har denne ordlyden (første og annet ledd):

"§ 18.*(annet uttak av vilt og lakse- og innlandsfisk etter vurdering av myndighetene)*

Kongen kan ved forskrift eller enkeltvedtak tillate uttak av vilt og lakse- og innlandsfisk

a) for å beskytte naturlig forekommende planter, dyr og økosystemer,
b) for å avverge skade på avling, husdyr, tamrein, skog, fisk, vann eller annen eiendom,
c) for å ivareta allmenne helse- og sikkerhetshensyn eller andre offentlige interesser av vesentlig betydning,
d) for innfanging til gjenoppbygging av bestander,
e) for innfanging til lovlig oppdrettsvirksomhet,
f) for forskning, undervisning eller taksonomisk virksomhet, eller
g) som er fremmede organismer.

Vedtak etter første ledd bokstav a til f kan bare treffes hvis uttaket ikke truer bestandens overlevelse og formålet ikke kan nås på annen tilfredsstillende måte.

(....)."

Annet relevant regelverk er rovviltforskriften §§ 3, 4, 7 og 10. Departementet legger videre, i henhold til nml. § 7, prinsippene i loven §§ 8-10 og § 12 til grunn som retningslinjer. Også forvaltningsmålet for arter i nml. § 5 er trukket inn i den skjønnsmessige vurderingen av saken. Det samme gjelder nml. § 14 om andre viktige samfunnsinteresser. Prinsippene i nml. § 11 anses ikke som relevante i denne saken fordi det ikke er aktuelt å stille fordyrende vilkår.

I denne saken skal departementet ta stilling til om man skal tillate uttak av ulv for å avverge skade på "avling, husdyr, tamrein, skog, fisk, vann eller annen eiendom", jf. nml. § 18 første ledd bokstav b, eller for å ivareta "allmenne helse- og sikkerhetshensyn eller andre offentlige interesser av vesentlig betydning", jf. § 18 første ledd bokstav c. Det er i tillegg to kumulative vilkår som alltid må være oppfylt for at felling kan gjennomføres; at felling ikke truer bestandens overlevelse og at formålet ikke kan nås på annen tilfredsstillende måte, jf. nml. § 18 annet ledd.

Nml. § 5 første ledd slår fast at "[M]ålet er at artene og deres genetiske mangfold ivaretas på lang sikt og at artene forekommer i levedyktige bestander i sine naturlige utbredelsesområder". Bestemmelsen pålegger ikke forvaltningen noen direkte forpliktelse, men er et moment ved lovtolkningen og skjønnsutøvelsen i vurderingen av vilkårene i nml. 18. I Ot.prp. nr. 52 (2008-2009) s. 82 skriver departementet bl.a. følgende i omtalen av § 5: "Gjennom Stortingets behandling av meldingen (St.meld. nr. 15 (2003-2004) vår komm.) og

ved forskrift 18. mars 2005 nr. 242 er det satt helt konkrete mål for forvaltningen av rovviltbestandene i Norge. Disse målene er forutsatt å være i samsvar med de nevnte internasjonale forpliktelser. Tilsvarende må da gjelde i forhold til målformuleringen i § 5. Dette innebærer at de næringsmessige hensyn i rovviltpolitikken vil kunne vektlegges slik det er gjort i dagens regelverk".

Saken gjelder ulv i revirene Slettås, Osdalen og Julussa. Slettåsreviret ligger i Norge i sin helhet innenfor ulvesonen. I tillegg ligger dette reviret også på svensk territorium. Osdalsreviret ligger i all hovedsak utenfor sonen, mens Julussareviret har en noe jevnere fordeling der hoveddelen av reviret befinner seg utenfor sonen. Revirer der hoveddelen av arealet ligger utenfor sonen, vurderes av departementet som utenfor sonen. Tilsvarende vurderes revir der hoveddelen av arealet ligger innenfor sonen, av departementet for å være innenfor sonen. Dersom man her ikke trekker en andelsmessig grense vil revir som både ligger utenfor og innenfor sonen i praksis utvide sonen dersom disse til enhver tid skal defineres innenfor sonen. Dersom man setter en grense som er på halvparten av reviret – enten innenfor eller utenfor - vil sonen i noen år bli noe større og i andre år noe mindre. Det anses å være mest i samsvar med Stortingets intensjoner med den vedtatte ulvesonen. Departementet vil i sin behandling av saken først ta stilling til Slettåsflokken som i Norge i sin helhet ligger innenfor ulvesonen.

Slettåsflokken

Skadeomfang og fremtidig skadepotensial, jf. nml. § 18 første ledd bokstav b

Det følger av naturmangfoldloven § 18 første ledd bokstav b at Kongen kan tillate uttak av vilt "for å avverge skade på avling, husdyr, tamrein, skog, fisk, vann eller annen eiendom".

Naturmangfoldloven krever etter departementets vurdering at skadepotensialet er av et visst omfang og alvorlighetsgrad, for at felling skal kunne tillates. Bestemmelsen er utformet med sikte på å gjennomføre Bernkonvensjonen artikkel 9 nr. 1, jf. lovens forarbeider (Ot.prp. nr. 52 (2008-2009)). Bestemmelsen må derfor tolkes på bakgrunn av konvensjonsbestemmelsens innhold. Også det generelle prinsippet om at norsk rett forutsettes å være i samsvar med Norges folkerettslige forpliktelser, tilsier en slik fortolkning. Artikkel 9 nr. 1 åpner for felling av vilt for å avverge "alvorlig skade" på bl.a. husdyr og tamrein, så fremt visse vilkår er tilfredsstilt. Ordet alvorlig innebærer krav til et visst omfang og en viss alvorlighetsgrad. Også konvensjonens verneformål trekker i retning av at det må være tale om fare for kvalifisert skade. I dette tilfellet er skadepotensialet etter departementets syn begrenset og skiller seg ikke nevneverdig fra situasjonen fra i fjor. Det er derfor departementets vurdering at vilkåret i nml. § 18 første ledd bokstav b om å avverge skade ikke er oppfylt i denne saken.

I sin begrunnelse for uttak av ulvene i Slettåsreviret uttaler rovviltnemndene at det er vanskelig å si seg enig i at skadepotensialet er lavt. Nemndene viser til hendelser i Rendalen sist sommer og i Akershus/Oppland i sommer. Så langt har det vært flest ungulver fra Sverige som vandrer inn i beiteområder utenfor ulvesonen i Norge, men nemndene mener at jo flere familier som etableres jo flere ungulver vil være på vandring. Potensialet for skade på husdyr fremholdes også av noen av klagerne.

Sau

Som redegjort for i sekretariatenes innstilling til rovviltnemndene er det relativt få påviste tap av sau i ulvesona. Så langt i 2017 er det totalt påvist 45 skader på sau grunnet ulv innenfor ulvesonen, og med unntak av én skade i Eidskog kommune 16. oktober er samtlige av disse påvist i Akershus og Østfold fylker. Dette har sammenheng med at det er gjort omfattende

tilpasninger i saueholdet, og med unntak av et område i Asker og Bærum er det ikke sau på utmarksbeite i disse områdene. Skadeomfanget varierer noe mellom år, og det har oppstått enkelthendelser der ulv har gjort større skade, men dette skyldes stort sett svakheter med gjerder og er fulgt opp bl.a. med midler til forsterking av gjerdeanleggene. I revirområdet Slettås, som ligger i Hedmark, er det ikke påvist skader på sau så langt i 2017. Det er departementets vurdering at skadeomfang og skadepotensial på sau innenfor reviret er begrenset.

Som rovviltnemndenes sekretariat har redegjort for i sin innstilling, skjer skader på sau i all hovedsak utenfor ulvesonen og de etablerte ulverevirene. Videre er det slik at skadene som har oppstått utenfor ulvesonen i hovedsak har vært forårsaket av ulver innvandret fra Sverige, og i liten grad kan knyttes til norske ulverevir. Departementet viser til at dette også henger sammen med at ulv som lever i etablerte revir har en relativt forutsigbar områdebruk innenfor revirets grenser. Sekretariatet viser imidlertid til at det har forekommet tilfeller der ulver født i norske revir har kommet inn i prioriterte beiteområder, og et konkret eksempel fra sommeren 2016 er der en valp fra Osdalsreviret gjennom DNA-analyser ble påvist å ha oppholdt seg en periode i prioritert beiteområde i Sølendalen.

Det fremholdes av rovviltnemndene og deres sekretariat at det er rimelig å anta at når antall ynglinger i norske revirer øker, så vil også frekvensen av norskfødte ulver som vandrer vestover og inn i prioriterte beiteområder øke. Samtidig viser de til forskningsresultater som viser at det totale skadeomfanget i større grad har sammenheng med antallet ynglinger i svenske revir eller i grenserevir, enn med antall ynglinger på norsk side. Departementet mener at det *ikke* kan legges til grunn en generell vurdering om at enhver ulv i seg selv utgjør et tilstrekkelig skadepotensial, begrunnet med at dette individet eller dets avkom på et senere tidspunkt kan vandre inn i beiteprioriterte områder og gjøre skade på husdyr eller tamrein. Departementet viser i denne sammenheng også til at ulver som faktisk vandrer inn i områder med større skadepotensial utenfor ulvesonen kan felles, i den grad de vandrer inn i viktige beiteområder hvor det er tildelt kvoter for lisens- og skadefelling. I inneværende lisensfellingsperiode fra 1. oktober 2017 til og med 31. mars 2018 er det totalt gitt en kvote på 26 ulver utenfor ulvesonen og utenfor etablerte ulverevir.

Tamrein

Som redegjort for i sekretariatenes innstilling til rovviltnemndene, er det ikke tamrein innenfor ulvesonen. Videre er det grunn til å understreke at det totale tapet av tamrein til ulv er et begrenset problem i reindriftsområdene. For ytterligere kartlegging av hvilket skadepotensial ulv utgjør på tamrein, ble det sist vinter radiomerket 15 ulver i Osdalsreviret og Slettåsreviret. Ingen av de radiomerkede individene som har vandret ut av sine fødselsrevir er påvist å ha gjort skade i norske tamreinområder. Det er for øvrig ikke påvist noen skader på tamrein grunnet ulv i Norge så langt i 2017. Rovviltnemndene mener det er vanskelig å forutsi angrep på tamrein, og anser at skader forårsaket av ulver som vandrer ut fra ulverevir innenfor ulvesona er av et visst omfang. På bakgrunn av foreliggende kunnskap om ulvens adferd, slik beskrevet over, og den skade ulv gjør på tamrein, er det imidlertid departementets vurdering at skadeomfang og skadepotensial er så lavt mht. tamrein at det ikke kan tillegges noen særlig vekt i denne saken.

Storfe

For storfe har sekretariatet vist til at det slippes storfe fritt på utmarksbeite i en rekke kommuner i Hedmark, både innenfor og utenfor ulvesona. En større satsing på storfe er også en tilpasning til rovviltbestandene, da storfe i mindre grad er utsatt for ulveangrep. Rovviltnemndene har vist til at en ulvefamilie enkelt vil kunne nedlegge voksne storfe. Som det fremgår av sekretariatenes redegjørelse skjer dette imidlertid i et lite omfang, og totalt i perioden 1997-2016 er det registrert 19 storfe drept av ulv i Norge eller 10 ulveskader påvist i

perioden fra 2010. Så langt i 2017 er det totalt i Norge dokumentert én storfekalv skadd og senere avlivet grunnet ulveangrep. Det er departementets vurdering at skadeomfang og skadepotensial på storfe grunnet ulv er begrenset. På denne bakgrunn anser departementet at skadeomfang og skadepotensial mht. storfe *ikke* kan tillegges særlig vekt i denne saken.

Hund

Det påvises årlig tap av jakthunder til ulv i Norge, og som det fremgår av sekretariatenes innstilling er det i perioden fra 2010 og fram til nemndene fattet sitt vedtak 26. juni 2017 påvist 42 hunder angrepet av ulv innenfor ulvesona og de områdene som berøres av Osdalsreviret og Julussareviret. I 2017 er det i hele landet så langt påvist seks hunder tatt av ulv samt ytterligere fem hunder skadd, men ikke avlivet. Det er departementets vurdering at skadeomfang og skadepotensial mht. hund er begrenset. På denne bakgrunn anser departementet at skadeomfang og skadepotensial mht. hund ikke kan tillegges særlig vekt i denne saken.

Departementet viser for øvrig til innstillingen fra rovviltnemndenes sekretariat, som gir en grundig oversikt over beitedyr og påviste skader, inklusiv skader på hund, grunnet ulv i ulvesonen.

Departementets konklusjon knyttet til skadeomfang og fremtidig skadepotensial

Som nevnt over anser departementet at skadepotensialet, når det gjelder tamrein og husdyrartene som er beskrevet ovenfor, er begrenset og skiller seg ikke nevneverdig fra situasjonen fra i fjor. Det er derfor departementets vurdering at vilkåret i nml. § 18 første ledd b) om å avverge skade ikke er oppfylt her.

Prinsippet om geografisk differensiert forvaltning er sentralt på rovviltfeltet. Departementet vil komme tilbake til dette prinsippet i drøftelsen av nml. § 18 første ledd c) nedenfor, men vil her konstatere at for ulv innebærer prinsippet at det er utpekt en ulvesone av Stortinget, der man fortrinnsvis skal oppfylle det nasjonale bestandsmål og der beitenæringen skal tilpasse seg ulven. I prioriterte beiteområder utenfor ulvesonen skal hensynet til beitedyr veie tyngst.

Slettåsreviret ligger i Norge i sin helhet innenfor ulvesonen, samt på svensk territorium. I vurderingen av om vilkårene for felling etter § 18 første ledd b) er oppfylt, har departementet også lagt vekt på at Slettåsreviret er innenfor ulvesonen. Terskelen for felling innenfor ulvesonen er langt høyere enn utenfor ulvesonen.

Departementet har også tatt i betraktning forventede skader utenfor ulvesonen som følge av at det fødes unger i revirene som senere vandrer ut. Heller ikke dette utgjør etter departementets vurdering et skadepotensial av et slikt omfang at det gir grunnlag for felling. Vi viser her bl.a. til at skadene som har oppstått utenfor ulvesonen i hovedsak har vært forårsaket av ulver innvandret fra Sverige, og kan i liten grad knyttes til norske ulverevir.

Til vurderingen av skadepotensial på husdyr og tamrein vises det også til fjorårets avgjørelse av klager på rovviltnemndenes vedtak om lisensfelling. Fjorårets vedtak omhandlet bl.a. Slettåsreviret, og departementet kan ikke se at situasjonen nå er særlig endret.

På denne bakgrunn kan ikke departementet se at vilkåret for felling etter nml. § 18 første ledd b) er oppfylt.

Videre kan ikke departementet se at det er adgang til å legge vekt på en eventuell fremtidig beitebruk i disse områdene, etter denne bestemmelsen i naturmangfoldloven. Vurderingen av om det er rettslig grunnlag etter § 18 første ledd b) for uttak må ta utgangspunkt i dagens situasjon når det gjelder potensialet for skade.

Allmenne helse- og sikkerhetshensyn eller andre offentlige interesser av vesentlig betydning, jf. nml. § 18 første ledd bokstav c

Nml. § 18 første ledd c) åpner for uttak av vilt "for å ivareta allmenne helse- og sikkerhetshensyn eller andre offentlige interesser av vesentlig betydning". Det er videre et vilkår at uttaket ikke truer bestandens overlevelse. Endelig er det et vilkår at formålet ikke kan nås på annen tilfredsstillende måte. Departementet drøfter først vilkåret som fremgår av § 18 første ledd c) isolert.

Ordlyden i bestemmelsen, særlig alternativet "andre offentlige interesser av vesentlig betydning", åpner for skjønnsmessige vurderinger. I Bernkonvensjonen åpner den tilsvarende bestemmelsen i artikkel 9 nr.1 tredje strekpunkt for felling av vilt "for å ivareta offentlig helse- og sikkerhetshensyn, luftsikkerhets- eller andre offentlige interesser av vesentlig betydning". Formuleringen i originalteksten er "in the interests of public health and safety, air safety or other overriding public interests". Uttaket må være begrunnet i «overriding public interests», altså «altoverskyggende» eller «dominerende» offentlige interesser. Det fremgår av ordlyden at det generelt skal en del til før bestemmelsen kan tas i bruk, jf. Prop. 63 L (2016 – 2017) *Endringer i naturmangfoldloven (felling av ulv m.m.)* side 56, første spalte.

Prinsippet om differensiert forvaltning i seg selv, som rovviltforvaltningen bygger på, ses langt på vei som en anvendelse av nml. § 18 første ledd c) og Bernkonvensjonens artikkel 9 nr. 1 tredje strekpunkt. Den geografiske differensieringen må anses som et tiltak for å ivareta "offentlig interesse av vesentlig betydning"/"overriding public interest".

Et viktig utgangspunkt er hva et flertall i Stortinget mener utgjør offentlige interesser av vesentlig betydning. Departementet har derfor også lagt stor vekt på Stortingets oppfatning av lovens innhold, ved behandlingen av denne saken.

I forbindelse med behandlingen av Prop. 63 L (2016 – 2017), i en etterfølgende uttalelse om innholdet av nml. § 18 første ledd bokstav c, har Stortingets flertall uttalt seg om forståelsen av denne bestemmelsen, jf. Innst. 257 L (2016-2017). Stortingets uttalelse knytter seg særlig til alternativet "andre offentlige interesser av vesentlig betydning" i lovbestemmelsen, og det er redegjort nærmere for Stortingets uttalelse under drøftelsen av dette spørsmålet nedenfor. Stortinget har også fattet anmodningsvedtak nr. 590 av 25. april 2017 med følgende ordlyd:

"*Stortinget ber regjeringen legge flertallsmerknadene i denne innstillingen (Innst. 257 L (2016-2017)) til grunn for videre oppfølging, praktisering og forvaltning av ulv i Norge*".

Andre offentlige interesser av vesentlig betydning

Departementet har i saken lagt stor vekt på prinsippet om geografisk differensiert forvaltning. Prinsippet bygger på en interesseavveining mellom hensynet til beitedyr og bevaring av rovvilt. For ulv betyr det at innenfor ulvesonen skal ulv ha prioritet, og terskel for felling skal være høy. Utenfor ulvesonen skal andre interesser veie tyngre, og terskelen for felling skal være lav. Slettåsreviret ligger i sin helhet innenfor ulvesonen. Det er departementets vurdering at hensynene som taler for felling av Slettåsflokken ikke er så sterke at det er rettslig grunnlag for slik felling.

Prinsippet om geografisk differensiert forvaltning kommer til uttrykk flere steder i regelverket. Prinsippet er bl.a. omtalt i rovviltforskriften § 1 første ledd der det heter:

"*Formålet med denne forskriften er å sikre en bærekraftig forvaltning av gaupe, jerv, bjørn, ulv og kongeørn. Innenfor en slik ramme skal forvaltningen også ivareta hensynet til næringsutøvelse og andre samfunnsinteresser. Forvaltningen skal være differensiert slik at hensynet til ulike interesser vektlegges forskjellig i ulike områder og for de ulike rovviltarter*".

Stortinget har understreket viktigheten av en geografisk differensiert forvaltning ved gjentatte anledninger, og prinsippet har ligget til grunn for norsk rovviltforvaltning i mange år.

Prinsippet bygger på en generell interesseavveining mellom næringsinteresser, i første rekke beiteinteresser, og rovviltvern. Prinsippet skal bidra til at konfliktnivået i rovviltforvaltningen er lavest mulig, og bl.a. tjene følgende hensyn:

- Ivareta hensynet til beitenæringen og redusere tapene av beitedyr i beiteprioriterte områder, samtidig som rovvilt sikres vern i rovviltprioriterte områder
- Sikre forutsigbarhet og konfliktdemping i forvaltningen
- Øke tilliten til rovviltforvaltningen
- Ivareta hensynet til øvrig næringsutøvelse og andre samfunnsinteresser i beiteprioriterte områder, samtidig som rovvilt sikres vern i rovviltprioriterte områder.

Departementet viser til Innst. 257 L (2016–2017) s. 8 der flertallet mener det i den enkelte sak må foretas en konkret vurdering av disse hensynene og interessene, og det gjøres av departementet nedenfor.

<u>Ivareta hensynet til beitenæringen i beiteprioriterte områder, samtidig som rovvilt sikres vern i rovviltprioriterte områder</u>

Hensynet til beitenæringen er blant de hensyn som fremheves av Energi- og miljøkomiteens flertall i Innst. 257 L (2016-2017). Stortingsflertallet uttaler bl.a. følgende:

"Flertallet vil videre vise til at beitebrukere er private næringsdrivende, men det er en offentlig interesse at vi har sau, rein og storfe på beite og at det er økonomisk aktivitet i distriktene. Flertallet viser til at Stortinget har bestemt at prinsippet om en tydelig soneforvaltning av rovvilt skal legges til grunn i rovviltforvaltningen. Flertallet viser til at dette innebærer at man skal forvalte rovdyr og beitedyr så adskilt som mulig, og at for å nå dette målet har man delt inn landet i områder prioritert for rovvilt og områder prioritert for beitedyr. Flertallet peker på at det i områdene som er prioritert for beitedyr, skal være lav terskel for å ta ut rovdyr som kan gjøre skade."

Spørsmålet er drøftet av rovviltnemndenes sekretariat. Når det gjelder opprettholdelse av beitebruk, uttaler sekretariatet bl.a. at erfaringene viser at det er mulig å forebygge ulveskader på sau ved bruk av rovviltavvisende gjerder, under forutsetning av at det finnes tilstrekkelig med egnet innmark som kan gjerdes inn. For storfe er sannsynligheten for skader forårsaket av ulv vesentlig mindre. Bjørnen har for øvrig tidligere vært en større skadegjører på sau i utmark enn ulven, og i vurderingen av andre tilfredsstillende løsninger vises det til at det også uten ulv er behov for tunge forebyggende tiltak rettet mot sau innenfor ulvesona på grunn av forekomst av bjørn.

Sekretariatene mener at vilkårene for felling av ulv i Slettåsreviret, som er et etablert revir innenfor ulvesonen, ikke er oppfylt ut fra hensynet til opprettholdelse av beitebruk. Sekretariatet viser til prinsippet om differensiert forvaltning som innebærer ulike terskler for felling innenfor og utenfor ulvesonen.

Departementet slutter seg i hovedsak til sekretariatenes vurdering. Ulveskader på sau kan i stor grad forebygges dersom det finnes tilstrekkelig med innmark som kan gjerdes inn med rovdyravvisende gjerder. Når det gjelder storfe, er sannsynligheten for skade forårsaket av

ulv begrenset. Departementet anser at skadepotensialet verken alene eller sammen med andre hensyn i saken gir rettslig grunnlag for felling av Slettåsflokken. Departementet har bl.a. lagt vekt på hensynet til differensiert forvaltning.

Forutsigbarhet og konfliktdemping i forvaltningen

Forutsigbarhet i forvaltningen er et sentralt hensyn bak prinsippet om differensiert forvaltning og et hensyn departementet har tillagt vekt i saken. Forutsigbarhet innebærer at allmennheten kan regne med at terskelen for felling er lav utenfor ulvesonen, og høy innenfor sonen. Det bidrar til konfliktdemping og tydelighet i forvaltningen. Det er understreket i Meld. St. 21 (2015-2016) *Ulv i norsk natur* s. 112:
"Regjeringen er opptatt av at konfliktnivået skal være lavest mulig og at det er bredest mulig aksept for forvaltning av rovvilt i Norge. Erfaringene i ulvesonen viser at en tydelig soneforvaltning har redusert de totale tapene til ulv betydelig."

Dette er også hensyn som flere har fremhevet overfor departementet ved ulike anledninger. I et innspill i arbeidet med Prop. 63 L (2016-2017) uttaler f.eks. Fylkesmannen i Hedmark:

"*Fylkesmannen har lang erfaring med håndtering av konflikter, og vi mener at et av de viktigste forvaltningsmessige grepene er å ha et regelverk som oppfattes som tydelig og avklart, og at forvaltningen er forutsigbar*".

Departementet er enig i at en forutsigbar og tydelig forvaltning, og konfliktdemping er viktig av hensyn til alle berørte. Dette taler for at felling av ulv i revir innenfor ulvesonen, som i Slettåsreviret, ikke tillates.

Øke tilliten til rovviltforvaltningen

Departementet har også lagt en viss vekt på hensynet til tilliten og respekten for ulveforvaltningen, da også dette er et hensyn bak prinsippet om en differensiert forvaltning. Det vises til at behovet for å øke aksepten for ulv og ulveforvaltningen også var blant de hensyn som Högsta Förvaltningsdomstolen la vekt på i sin dom om lisensjakt på ulv avsagt 30. desember 2016. At forvaltningen bør fremstå som forståelig og forutsigbar er også noe som går igjen i flere innspill departementet mottok i forbindelse med arbeidet med Meld. St. 21 (2015-2016) *Ulv i norsk natur*.

Også dette taler for at felling av ulv i revir innenfor ulvesonen, som i Slettåsreviret, ikke tillates.

Ivareta hensynet til øvrig næringsutøvelse og andre samfunnsinteresser i beiteprioriterte områder, samtidig som rovvilt sikres vern i rovviltprioriterte områder

Departementet har også lagt vekt på øvrig næringsutøvelse og andre samfunnsinteresser. Dette omtales nærmere under.

I Innst. 257 L (2016-2017) uttaler stortingsflertallet bl.a. følgende:

"*Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, mener at distriktspolitiske hensyn må anses som en vesentlig offentlig interesse etter § 18 første ledd bokstav c. Flertallet mener at dersom ulvebestanden virker negativt på den distriktspolitiske målsettingen om å opprettholde en spredt bosetting i Norge, kan det gi hjemmel for uttak. Flertallet vil peke på at en sammensatt vurdering av ulike faktorer må avgjøre om dette vilkåret er oppfylt. Flertallet*

mener at negativ påvirkning på bl.a. beitenæring, annen næringsvirksomhet, jakt, lokalbefolkningens trygghet og psykososiale forhold av generell karakter, må anses som faktorer som kan oppfylle vilkåret om distriktspolitiske hensyn."

Jakt

Om hensynet til jakt sier komiteen:

"Flertallet vil i den sammenheng særlig peke på at jakt er en viktig interesse i samfunnet og har lange tradisjoner i Norge. Flertallet har merket seg at det er betydelig flere som deltar i jaktaktiviteter enn det er personer som eier jaktrettigheter. Flertallet mener jaktutøvelse, både som grunnlag for nærings- og friluftsaktiviteter, er viktige distriktspolitiske hensyn som kan tillegges vekt dersom en stadig voksende rovviltbestand innvirker på hjorteviltbestanden i en slik grad at grunnlaget for jaktutøvelsen blir dokumentert å være vesentlig forringet."

Spørsmålet om jaktutøvelse og reduserte inntekter fra jaktutleie er drøftet av rovviltnemndenes sekretariat. Sekretariatet viser bl.a. til at bestanden av elg i etterkrigstida har vokst kraftig og delbestander av elg har i en periode vært større enn det beiteressursene tåler i deler av Sør-Norge. Dette medfører også betydelige kostnader i skogbruket på grunn av beiteskader hvert år. Som følge av dette har det i en periode i mange kommuner vært en relativt hard avskyting av elg for å få ned elgbestanden.

Sekretariatet uttaler videre at konfliktene knyttet til jaktutøvelse i stor grad dreier seg om mulighet for å kunne benytte løs hund. Selv om jegere og rettighetshavere lokalt kan oppleve negative effekter av ulveetablering, mener sekretariatet at det ikke er sannsynliggjort eller dokumentert at ulvebestanden innvirker på hjorteviltbestanden i en slik grad at grunnlaget for jaktutøvelse i sin alminnelighet er vesentlig forringet.

Når det gjelder småviltjakt, er konflikten knyttet til tapte inntekter fra utleie av jakt fordi jegere velger andre jaktområder der man uten risiko for ulveangrep kan benytte seg av løs hund. Skader på hund kan imidlertid i svært stor grad forebygges ved å jakte uten hund eller med hund i bånd. Sekretariatet konkluderer med at interessene knyttet til jakt ikke alene kan gi rettslig grunnlag for felling av ulv på lisensfelling innenfor ulvesonen.

Departementet slutter seg til sekretariatenes vurderinger.

Etter departementets vurdering er de negative effektene av Slettåsflokken for jakt begrensede. Departementet anser at hensynet til jakt, verken alene eller sammen med andre hensyn i saken, gir rettslig grunnlag for felling av Slettåsflokken. Departementet har bl.a. lagt vekt på hensynet til differensiert forvaltning.

Psykososiale forhold

"Psykososiale forhold av generell karakter" er også blant de forhold som nevnes av stortingsflertallet i Innst. 257 L (2016-2017).

Sekretariatet uttaler om dette at de tilfeller der individer utgjør en reell trussel mot mennesker, vil uttak kunne skje etter § 18 første ledd c). I denne saken anses ikke de berørte ulvene å innebære en slik risiko for skade på mennesker. Ulvenes tilstedeværelse kan likevel for enkelte ha en negativ psykososial effekt, og frykt og opplevd utrygghet er blant de forhold rovviltnemndene viser til i sitt vedtak.

Sekretariatet peker bl.a. på at undersøkelser viser at meningene om ulv er svært varierte, også i ulveområder, og at flere frykter å møte bjørn enn ulv. Videre omtaler sekretariatet resultatet av GPS-merkingen av ulvene i Slettåsreviret, som har vært beskrevet som nærgående. En foreløpig analyse viste bl.a. at ulvene foretrakk å bruke områder mellom 500-2000 meter fra bebodde hus, og at mat i form av elg og menneskeskapte åteplasser trolig er en avgjørende faktor for ulvenes arealbruk. Etter departementets syn understøtter denne gjennomgangen at ulvene ikke har en uvanlig adferd og ikke på noe tidspunkt har utgjort noen reell fare for mennesker.

Departementet vil peke på at de store rovdyrene som er beskyttet av naturmangfoldloven i alminnelighet vil kunne være forbundet med en subjektiv frykt hos noen. Dersom dette skal tillegges avgjørende vekt ville det kunne bidra til å undergrave beskyttelsen av store rovdyr. Departementet anser imidlertid at hensynet til redusert livskvalitet for enkelte er relevant og kan tillegges en viss vekt i vurderingen etter § 18 første ledd bokstav c. Etter departementets vurdering er imidlertid de negative effektene av Slettåsflokken når det gjelder psykososiale forhold, begrensede. Departementet anser at dette hensynet, verken alene eller sammen med andre hensyn i saken, gir rettslig grunnlag for felling av Slettåsflokken. Departementet har bl.a. lagt vekt på hensynet til differensiert forvaltning.

Opprettholdelse av spredt bosetting

I Innst. 257 L (2016-2017) uttaler stortingsflertallet bl.a. følgende: "Flertallet mener at dersom ulvebestanden virker negativt på den distriktspolitiske målsettingen om å opprettholde en spredt bosetting i Norge, kan det gi rettslig grunnlag for uttak."

Sekretariatet viser til at spørsmålene knyttet til fraflytting er komplekse. Resultatene fra en stor undersøkelse viste at flertallet trekker fram sosiale motiver, som det å komme nærmere slekt og venner, for å flytte (Nordisk ministerråd), mens bare en femtedel oppga arbeid som et motiv for flytting. Forekomst av ulv fører til ulemper for husdyrhold på utmarksbeite, men kan samtidig utgjøre en ressurs for reiselivsbedrifter som baserer seg på villmarks-opplevelser. Det skjer også en viss tilflytting til distriktene, og for å vurdere ulvens påvirkning på bosettingen i distriktene måtte en også se på hvilke motiver folk oppgir for å flytte til bygdene. Sekretariatet kan ikke se at ulvebestandens påvirkning kan skilles ut som eget tema, eller at det er sannsynliggjort at den virker negativt på den distriktspolitiske målsettingen om å opprettholde en spredt bosetting i Norge.

Sekretariatene mener at vilkårene for felling av ulv i etablert revir innenfor ulvesonen ikke er oppfylt ut fra hensynet til opprettholdelse av spredt bosetting, jf. nml. § 18 første ledd bokstav c. Sekretariatet viser til prinsippet om differensiert forvaltning som innebærer ulike terskler for felling innenfor og utenfor ulvesonen.

Også når det gjelder hensynet til spredt bosetting, slutter departementet seg til sekretariatenes vurderinger. Samtidig viser departementet til følgende uttalelse fra Utmarkskommunenes Sammenslutning og Rendalen kommune mottatt av departementet i forbindelse med arbeidet med Meld. St. 21 (2015-2016) *Ulv i norsk natur*:

" *[M]ange lokalsamfunn opplever vedvarende rovviltforekomst som en belastning*".

Departementet anser at dette er et hensyn som er relevant og kan tillegges en viss vekt i vurderingen etter § 18 første ledd c). Etter departementets syn kan imidlertid ikke dette hensynet, verken alene eller sammen med andre hensyn i saken, gir rettslig grunnlag for felling av Slettåsflokken. Departementet har bl.a. lagt vekt på prinsippet om differensiert forvaltning.

Departementet har foretatt en konkret vurdering av aktuelle hensyn og interesser i saken. Foruten hensyn til rovvilt har departementet vurdert hensynet til beitenæringen, øvrig næringsutøvelse og andre samfunnsinteresser (jakt, psykososiale forhold, spredt bosetting), og hensynet til forutsigbarhet, konfliktdemping og tillit. Departementet kan etter en slik gjennomgang ikke se at det er rettslig grunnlag for felling ut fra "andre offentlige interesser av vesentlig betydning", jf. nml. § 18 første ledd c).

Sikkerhet og helse, herunder frykt

Der det er dokumentert at individer utgjør en reell trussel mot mennesker, vil uttak kunne skje etter § 18 første ledd c), jf. Prop. 63 L (2016 – 2017) *Endringer i naturmangfoldloven (felling av ulv m.m.)* side 55. Nemndenes sekretariat anser imidlertid at det ikke er dokumentert at det innenfor ulvesonen er ulver som innebærer en reell og konkret risiko for skade på mennesker. Departementet er enig i dette, og mener felling ikke kan hjemles ut fra sikkerhetshensyn.

Når det gjelder frykt, så har departementet stor forståelse for at enkelte opplever frykt og utrygghet når det gjelder ulv. Departementet viser her likevel til at hverken lovens ordlyd, forarbeider eller Bernkonvensjonen gir støtte til at frykt for ulv hos enkeltpersoner eller i befolkningen, uten at det foreligger en reell fare, alene er et tilstrekkelig grunnlag for felling.

De store rovdyrene som er beskyttet etter naturmangfoldloven og Bernkonvensjonen vil i alminnelighet kunne være forbundet med en subjektiv frykt hos noen. Dersom unntaket for allmenne helse- og sikkerhetshensyn m.m. skulle fortolkes på en slik måte at slik subjektiv frykt omfattes, ville det langt på vei undergrave lovens og konvensjonens beskyttelse av store rovdyr.

Departementet viser ellers til nemndssekretariatets drøfting av dette spørsmålet.

Departementet har vurdert hensynet til sikkerhet og helse, herunder frykt. Departementet kan imidlertid ikke se at det ut fra disse hensyn er rettslig grunnlag for felling.

Julussa- og Osdalsflokkene

Skadeomfang og fremtidig skadepotensial, jf. nml. § 18 første ledd bokstav b

Naturmangfoldloven krever etter departementets vurdering at skadepotensialet er av et visst omfang og alvorlighetsgrad, for at felling skal kunne tillates. Bestemmelsen er utformet med sikte på å gjennomføre Bernkonvensjonen artikkel 9 nr. 1, jf. lovens forarbeider (Ot.prp. nr. 52 (2008-2009)). Bestemmelsen må derfor tolkes på bakgrunn av konvensjonsbestemmelsens innhold. Også det generelle prinsippet om at norsk rett forutsettes å være i samsvar med Norges folkerettslige forpliktelser, tilsier en slik fortolkning. Artikkel 9 nr. 1 åpner for felling av vilt for å avverge "alvorlig skade" på bl.a. husdyr og tamrein, så fremt visse vilkår er tilfredsstilt. Ordet alvorlig innebærer krav til et visst omfang og en viss alvorlighetsgrad. Også konvensjonens verneformål trekker i retning av at det må være tale om fare for kvalifisert skade. I dette tilfellet er skadepotensialet etter departementets syn begrenset og skiller seg ikke nevneverdig fra situasjonen fra i fjor. Det er derfor departementets vurdering at vilkåret i nml. § 18 første ledd bokstav b om å avverge skade ikke er oppfylt i denne saken.

Sau

Som redegjort for i sekretariatenes innstilling til rovviltnemndene er det relativt få påviste tap av sau i ulvesona samt i områdene som berøres av Julussareviret og Osdalsreviret, som

begge ligger i Hedmark fylke. Så langt i 2017 er det totalt påvist 45 skader på sau grunnet ulv innenfor ulvesonen, og med unntak av én skade i Eidskog kommune 16. oktober er samtlige av disse påvist i Akershus og Østfold fylker. Dette har sammenheng med at det er gjort omfattende tilpasninger i saueholdet, og med unntak av et område i Asker og Bærum er det ikke sau på utmarksbeite i disse områdene. Skadeomfanget varierer noe mellom år, og det har oppstått enkelthendelser der ulv har gjort større skade, men dette skyldes stort sett svakheter med gjerder og er fulgt opp bl.a. med midler til forsterking av gjerdeanleggene. I de aktuelle revirområdene Julussa og Osdalen, er det ikke påvist skader på sau så langt i 2017. Det er departementets vurdering at skadeomfang og skadepotensial på sau innenfor de aktuelle revirene er begrenset.

Som rovviltnemndenes sekretariat har redegjort for i sin innstilling, skjer skader på sau i all hovedsak utenfor ulvesonen og de etablerte ulverevirene. Videre er det slik at skadene som har oppstått utenfor ulvesonen i hovedsak har vært forårsaket av ulver innvandret fra Sverige, og i liten grad kan knyttes til norske ulverevir. Departementet viser til at dette også henger sammen med at ulv som lever i etablerte revir har en relativt forutsigbar områdebruk innenfor revirets grenser. Sekretariatet viser imidlertid til at det har forekommet tilfeller der ulver født i norske revir har kommet inn i prioriterte beiteområder, og et konkret eksempel fra sommeren 2016 er der en valp fra Osdalsreviret gjennom DNA-analyser ble påvist å ha oppholdt seg en periode i prioritert beiteområde i Sølendalen.

Det fremholdes av rovviltnemndene og deres sekretariat at det er rimelig å anta at når antall ynglinger i norske revirer øker, så vil også frekvensen av norskfødte ulver som vandrer vestover og inn i prioriterte beiteområder øke. Samtidig viser de til forskningsresultater som viser at det totale skadeomfanget i større grad har sammenheng med antallet ynglinger i svenske revir eller i grenserevir, enn med antall ynglinger på norsk side. Departementet mener at det ikke kan legges til grunn en generell vurdering om at enhver ulv i seg selv utgjør et tilstrekkelig skadepotensial, begrunnet med at dette individet eller dets avkom på et senere tidspunkt kan vandre inn i beiteprioriterte områder og gjøre skade på husdyr eller tamrein. Departementet viser i denne sammenheng også til at ulver som faktisk vandrer inn i områder med større skadepotensial utenfor ulvesonen kan felles, i den grad de vandrer inn i viktige beiteområder hvor det er tildelt kvoter for lisens- og skadefelling. I inneværende lisensfellingsperiode fra 1. oktober 2017 til og med 31. mars 2018 er det totalt gitt en kvote på 26 ulver utenfor ulvesonen og utenfor etablerte ulverevir.

Tamrein

Som redegjort for i sekretariatenes innstilling til rovviltnemndene, er det ikke tamrein i tilknytning til Julussareviret og Osdalsreviret, som i hovedsak ligger utenfor ulvesonen. Videre er det grunn til å understreke at det totale tapet av tamrein til ulv et begrenset problem i reindriftsområdene. For ytterligere kartlegging av hvilket skadepotensial ulv utgjør når det gjelder tamrein, ble det sist vinter radiomerket 15 ulver i Osdalsreviret og Slettåsreviret. Ingen av de radiomerkete individene som har vandret ut av sine fødselsrevir er påvist å ha gjort skade i norske tamreinområder. Det er for øvrig ikke påvist noen skader på tamrein grunnet ulv i Norge så langt i 2017. Rovviltnemndene mener det er vanskelig å forutsi angrep på tamrein, og anser at skader forårsaket av ulver som vandrer ut fra ulverevir innenfor ulvesona er av et visst omfang. På bakgrunn av foreliggende kunnskap om ulvens adferd, slik beskrevet over, og den skade ulv gjør på tamrein, er det imidlertid departementets vurdering at skadeomfang og skadepotensial er så lavt mht. tamrein at det ikke kan tillegges noen særlig vekt i denne saken.

Storfe

Når det gjelder storfe har sekretariatet vist til at det slippes storfe fritt på utmarksbeite i en rekke kommuner i Hedmark, både innenfor og utenfor ulvesona. En større satsing på storfe er også en tilpasning til rovviltbestandene, da storfe i mindre grad er utsatt for ulveangrep. Rovviltnemndene har vist til at en ulvefamilie enkelt vil kunne nedlegge voksne storfe. Som det fremgår av sekretariatenes redegjørelse skjer dette imidlertid i et lite omfang, og totalt i perioden 1997-2016 er det registrert 19 storfe drept av ulv i Norge eller 10 ulveskader påvist i perioden fra 2010. Så langt i 2017 er det totalt i Norge dokumentert én storfekalv skadd og senere avlivet grunnet ulveangrep. Det er departementets vurdering at skadeomfang og skadepotensial på storfe grunnet ulv er begrenset. På denne bakgrunn anser departementet at skadeomfang og skadepotensial mht. storfe *ikke* kan tillegges noen særlig vekt i denne saken.

Hund

Det påvises årlig tap av jakthunder til ulv i Norge, og som det fremgår av sekretariatenes innstilling er det i perioden fra 2010 og fram til nemndene fattet sitt vedtak 26. juni 2017 påvist 42 hunder angrepet av ulv innenfor ulvesona og de områdene som berøres av Osdalsreviret og Julussareviret. I 2017 er det i hele landet så langt påvist seks hunder tatt av ulv samt ytterligere fem hunder skadd, men ikke avlivet. Det er departementets vurdering at skadeomfang og skadepotensial mht. hund er begrenset. På denne bakgrunn anser departementet at skadeomfang og skadepotensial mht. hund *ikke* kan tillegges noen særlig vekt i denne saken.

Departementet viser for øvrig til innstillingen fra rovviltnemndenes sekretariat, som gir en grundig oversikt over beitedyr og påviste skader, inklusiv skader på hund, grunnet ulv innenfor områdene som berøres av Julussareviret og Osdalsreviret.

Departementets konklusjon knyttet til skadeomfang og fremtidig skadepotensial

Som nevnt innledningsvis anser departementet at skadepotensialet, når det gjelder tamrein og husdyrartene som er beskrevet ovenfor, er begrenset og skiller ikke seg i nevneverdig fra situasjonen fra i fjor. Det er derfor departementets vurdering at vilkåret i nml. § 18 første b) om å avverge skade ikke er oppfylt her.

Prinsippet om geografisk differensiert forvaltning er sentralt på rovviltfeltet. Departementet vil komme tilbake til dette prinsippet i drøftelsen av nml. § 18 første ledd c) nedenfor, men vil her konstatere at for ulv innebærer prinsippet at det er utpekt en ulvesone av Stortinget, der man fortrinnsvis skal oppfylle det nasjonale bestandsmål og der beitenæringen skal tilpasse seg ulven. I prioriterte beiteområder skal hensynet til beitedyr veie tyngst.

Osdalsreviret ligger i all hovedsak utenfor ulvesonen, mens Julussareviret har en noe jevnere fordeling der hoveddelen av reviret befinner seg utenfor sonen. I vurderingen av om vilkårene for felling etter § 18 første ledd b) er oppfylt, har departementet tatt i betraktning det forhold at hoveddelen av Osdalsreviret og Julussareviret ligger utenfor ulvesonen. Revirer der hoveddelen av arealet ligger utenfor sonen, vurderes som utenfor sonen. Terskelen for felling skal være betydelig lavere utenfor enn innenfor sonen.

Departementet har også tatt i betraktning forventede skader utenfor ulvesonen som følge av at det fødes unger i revirene som senere vandrer ut. Heller ikke dette utgjør etter vår vurdering et skadepotensial av et slikt omfang at det gir grunnlag for felling. Vi viser her bl.a. til at skadene som har oppstått utenfor ulvesonen i hovedsak har vært forårsaket av ulver innvandret fra Sverige, og kan i liten grad knyttes til norske ulverevir.

Til vurderingen av skadepotensial på husdyr og tamrein vises det også til fjorårets avgjørelse av klager på rovviltnemndenes vedtak om lisensfelling. Fjorårets vedtak omhandlet bl.a. Osdalsreviret, og departementet kan ikke se at situasjonen nå er særlig endret. Departementet ser heller ikke at skadepotensialet på husdyr og tamrein knyttet til Julussareviret skiller seg i særlig grad fra dette reviret.

På denne bakgrunn kan ikke departementet se at vilkåret for felling etter nml. § 18 første ledd b) er oppfylt, selv om man tar prinsippet om differensiert forvaltning med i vurderingen.

Videre kan ikke departementet se at det er adgang til å legge vekt på en eventuell fremtidig beitebruk i disse områdene, etter denne bestemmelsen i naturmangfoldloven. Vurderingen av om det er rettslig grunnlag etter § 18 første ledd b) for uttak må ta utgangspunkt i dagens situasjon når det gjelder potensialet for skade.

Allmenne helse- og sikkerhetshensyn eller andre offentlige interesser av vesentlig betydning, jf. nml. § 18 første ledd bokstav c

Det er tre vilkår som må være oppfylt for å kunne tillate felling av ulv i Julussareviret og Osdalsreviret. For det første er det et vilkår etter nml. § 18 første ledd c) for uttak av vilt at det er "for å ivareta allmenne helse- og sikkerhetshensyn eller andre offentlige interesser av vesentlig betydning". For det andre er det et vilkår at uttaket ikke truer bestandens overlevelse. For det tredje er det et vilkår at formålet ikke kan nås på annen tilfredsstillende måte. Departementet drøfter først vilkåret som fremgår av § 18 første ledd bokstav c isolert.

Ordlyden i bestemmelsen, særlig alternativet "andre offentlige interesser av vesentlig betydning", åpner for skjønnsmessige vurderinger. I Bernkonvensjonen åpner den tilsvarende bestemmelsen i artikkel 9 nr.1 tredje strekpunkt for felling av vilt "for å ivareta offentlig helse- og sikkerhetshensyn, luftsikkerhets- eller andre offentlige interesser av vesentlig betydning". Formuleringen i originalteksten er "in the interests of public health and safety, air safety or other overriding public interests". Uttaket må være begrunnet i «overriding public interests», altså «altoverskyggende» eller «dominerende» offentlige interesser. Det fremgår av ordlyden at det generelt skal en del til før bestemmelsen kan tas i bruk, jf. Prop. 63 L (2016 – 2017) *Endringer i naturmangfoldloven (felling av ulv m.m.)* side 56, første spalte.

Prinsippet om differensiert forvaltning i seg selv, som rovviltforvaltningen bygger på, ses langt på vei som en anvendelse av nml. § 18 første ledd c) og Bernkonvensjonens artikkel 9 nr. 1 tredje strekpunkt. Den geografiske differensieringen må anses som et tiltak for å ivareta en "offentlig interesse av vesentlig betydning"/"overriding public interest".

Et viktig utgangspunkt er hva et flertall i Stortinget mener utgjør offentlige interesser av vesentlig betydning. Departementet har derfor også lagt vekt på Stortingets oppfatning av lovens innhold, ved behandlingen av denne saken.

I forbindelse med behandlingen av Prop. 63 L (2016 – 2017), i en etterfølgende uttalelse om innholdet av nml. § 18 første ledd bokstav c, har Stortingets flertall uttalt seg om forståelsen av denne bestemmelsen, jf. Innst. 257 L (2016-2017). Stortingets uttalelse knytter seg særlig til alternativet "andre offentlige interesser av vesentlig betydning" i lovbestemmelsen, og det er redegjort nærmere for Stortingets uttalelse under drøftelsen av dette spørsmålet nedenfor. Stortinget har også fattet anmodningsvedtak nr. 590 av 25. april 2017 med følgende ordlyd:

"*Stortinget ber regjeringen legge flertallsmerknadene i denne innstillingen (Innst. 257 L (2016-2017)) til grunn for videre oppfølging, praktisering og forvaltning av ulv i Norge*".

Andre offentlige interesser av vesentlig betydning

Departementet har i saken lagt stor vekt på prinsippet om geografisk differensiert forvaltning. Det vises også til stortingsflertallets uttalelse i Innst. 257 L (2016-2017) s. 8, første spalte. Prinsippet bygger på en interesseavveining mellom hensynet til beitedyr og bevaring av rovvilt. For ulv betyr det at innenfor ulvesonen skal ulv ha prioritet, og terskelen for felling skal være høy. Utenfor ulvesonen skal andre interesser veie tyngre, og terskelen for felling skal være lav. Det er departementets vurdering at dette skillet kan praktiseres tydelig dersom det ikke truer bestandens overlevelse, noe som er tilfellet i foreliggende sak. I foreliggende sak mener derfor departementet at det er en offentlig interesse av vesentlig betydning at det i liten grad forekommer ulv utenfor ulvesonen.

Departementet har videre lagt vekt på at det skal være en lavere terskel for felling i perioder der bestanden er over bestandsmålet, slik som nå.

Departementet anser at vilkåret for uttak knyttet til "andre offentlige interesser av vesentlig betydning", er oppfylt.

Prinsippet om geografisk differensiert forvaltning kommer til uttrykk flere steder i regelverket. Prinsippet er bl.a. omtalt i rovviltforskriften § 1 første ledd der det heter:

"*Formålet med denne forskriften er å sikre en bærekraftig forvaltning av gaupe, jerv, bjørn, ulv og kongeørn. Innenfor en slik ramme skal forvaltningen også ivareta hensynet til næringsutøvelse og andre samfunnsinteresser. Forvaltningen skal være differensiert slik at hensynet til ulike interesser vektlegges forskjellig i ulike områder og for de ulike rovviltarter*".

Stortinget har understreket viktigheten av en geografisk differensiert forvaltning ved gjentatte anledninger, og prinsippet har ligget til grunn for norsk rovviltforvaltning i mange år.

Prinsippet bygger på en generell interesseavveining mellom næringsinteresser, i første rekke beiteinteresser, og rovviltvern. Prinsippet skal bidra til at konfliktnivået i rovviltforvaltningen er lavest mulig, og bl.a. tjene følgende hensyn:

- Ivareta hensynet til beitenæringen og redusere tapene av beitedyr i beiteprioriterte områder, samtidig som rovvilt sikres vern i rovviltprioriterte områder
- Sikre forutsigbarhet og konfliktdemping i forvaltningen
- Øke tilliten til rovviltforvaltningen
- Ivareta hensynet til øvrig næringsutøvelse og andre samfunnsinteresser i beiteprioriterte områder, samtidig som rovvilt sikres vern i rovviltprioriterte områder.

Departementet vil omtale disse spørsmålene nærmere nedenfor.

Ivareta hensynet til beitenæringen i beiteprioriterte områder, samtidig som rovvilt sikres vern i rovviltprioriterte områder

Hensynet til beitenæringen er blant de hensyn som fremheves av Energi- og miljøkomiteens flertall i Innst. 257 L (2016-2017). Stortingsflertallet uttaler bl.a. følgende:

> *"Flertallet vil videre vise til at beitebrukere er private næringsdrivende, men det er en offentlig interesse at vi har sau, rein og storfe på beite og at det er økonomisk*

aktivitet i distriktene. Flertallet viser til at Stortinget har bestemt at prinsippet om en tydelig soneforvaltning av rovvilt skal legges til grunn i rovviltforvaltningen. Flertallet viser til at dette innebærer at man skal forvalte rovdyr og beitedyr så adskilt som mulig, og at for å nå dette målet har man delt inn landet i områder prioritert for rovvilt og områder prioritert for beitedyr. Flertallet peker på at det i områdene som er prioritert for beitedyr, skal være lav terskel for å ta ut rovdyr som kan gjøre skade."

Spørsmålet er drøftet av rovviltnemndenes sekretariat. Når det gjelder opprettholdelse av beitebruk, uttaler sekretariatet bl.a. at erfaringene viser at det er mulig å forebygge ulveskader på sau ved bruk av rovviltavvisende gjerder, under forutsetning av at det finnes tilstrekkelig med egnet innmark som kan gjerdes inn. For storfe er sannsynligheten for skader forårsaket av ulv vesentlig mindre. Bjørnen har for øvrig tidligere vært en større skadegjører på sau i utmark enn ulven, og i vurderingen av andre tilfredsstillende løsninger vises det til at det også uten ulv er behov for tunge forebyggende tiltak rettet mot sau innenfor ulvesona på grunn av forekomst av bjørn. Osdalsreviret og Julussareviret ligger begge i hovedsak utenfor ulvesonen. Samtidig ligger revirene innenfor såkalt blått område i rovviltnemndas forvaltningsplan, der bestandsmålene for jerv, gaupe og bjørn skal oppfylles.

Sekretariatene mener at det kan være rettslig grunnlagsgrunnlag for felling av Osdalsflokken og Julussaflokken når man legger vekt på hensynet til å opprettholde beitebruk utenfor ulvesonen. Sekretariatet viser til prinsippet om differensiert forvaltning som innebærer ulike terskler for felling innenfor og utenfor ulvesonen.

Departementet viser til at det i dag ikke er sau på utmarksbeite i området. Når det gjelder storfe, er sannsynligheten for skade forårsaket av ulv begrenset. Departementet anser at skadepotensialet når det gjelder beitedyr ikke gir rettslig grunnlag for felling av Osdalsflokken og Julussaflokken.

Forutsigbarhet og konfliktdemping i forvaltningen

Forutsigbarhet i forvaltningen er et sentralt hensyn bak prinsippet om differensiert forvaltning og et hensyn departementet har tillagt vekt i saken. Forutsigbarhet innebærer at allmennheten kan regne med at terskelen for felling er lav utenfor ulvesonen, og høy innenfor sonen. Det bidrar til konfliktdemping og tydelighet i forvaltningen. Det er understreket i Meld. St. 21 (2015-2016) *Ulv i norsk natur* s. 112:

"Regjeringen er opptatt av at konfliktnivået skal være lavest mulig og at det er bredest mulig aksept for forvaltning av rovvilt i Norge. Erfaringene i ulvesonen viser at en tydelig soneforvaltning har redusert de totale tapene til ulv betydelig."

Dette er også et hensyn som flere har fremhevet overfor departementet ved ulike anledninger. I et innspill i arbeidet med Prop. 63 L (2016-2017) uttaler f.eks. Fylkesmannen i Hedmark:

"Fylkesmannen har lang erfaring med håndtering av konflikter, og vi mener at et av de viktigste forvaltningsmessige grepene er å ha et regelverk som oppfattes som tydelig og avklart, og at forvaltningen er forutsigbar".

Departementet er enig i at en forutsigbar og tydelig forvaltning, og konfliktdemping er viktig av hensyn til alle berørte. Dette taler for at felling av ulv i revir tillates utenfor ulvesonen (i Osdalen- og Julussareviret), men ikke innenfor (i Slettåsreviret).

Øke tilliten til rovviltforvaltningen

Departementet har også lagt en viss vekt på hensynet til tilliten og respekten for ulveforvaltningen. Dette er også et hensyn bak prinsippet om en differensiert forvaltning. Det vises til at behovet for å øke aksepten for ulv og ulveforvaltningen var også blant de hensyn som Högsta Förvaltningsdomstolen la vekt på i sin dom om lisensjakt på ulv avsagt 30. desember 2016. At forvaltningen bør fremstå som forståelig og forutsigbar er også noe som går igjen i flere innspill departementet mottok i forbindelse med arbeidet med Meld. St. 21 (2015-2016) *Ulv i norsk natur.*

Også dette taler også for at felling av ulv i revir utenfor ulvesonen, som i Osdalen- og Julussareviret, tillates.

Ivareta hensynet til øvrig næringsutøvelse og andre samfunnsinteresser i beiteprioriterte områder, samtidig som rovvilt sikres vern i rovviltprioriterte områder

Departementet har også lagt vekt på øvrig næringsutøvelse og andre e samfunnsinteresser. Dette omtales nærmere under.

I Innst. 257 L (2016-2017) uttaler stortingsflertallet bl.a. følgende:

> *"Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, mener at distriktspolitiske hensyn må anses som en vesentlig offentlig interesse etter § 18 første ledd bokstav c. Flertallet mener at dersom ulvebestanden virker negativt på den distriktspolitiske målsettingen om å opprettholde en spredt bosetting i Norge, kan det gi rettslig grunnlag for uttak. Flertallet vil peke på at en sammensatt vurdering av ulike faktorer må avgjøre om dette vilkåret er oppfylt. Flertallet mener at negativ påvirkning på bl.a. beitenæring, annen næringsvirksomhet, jakt, lokalbefolkningens trygghet og psykososiale forhold av generell karakter, må anses som faktorer som kan oppfylle vilkåret om distriktspolitiske hensyn."*

Jakt

Om hensynet til jakt sier komiteen:

> *"Flertallet vil i den sammenheng særlig peke på at jakt er en viktig interesse i samfunnet og har lange tradisjoner i Norge. Flertallet har merket seg at det er betydelig flere som deltar i jaktaktiviteter enn det er personer som eier jaktrettigheter. Flertallet mener jaktutøvelse, både som grunnlag for nærings- og friluftsaktiviteter, er viktige distriktspolitiske hensyn som kan tillegges vekt dersom en stadig voksende rovviltbestand innvirker på hjorteviltbestanden i en slik grad at grunnlaget for jaktutøvelsen blir dokumentert å være vesentlig forringet."*

Spørsmålet om jaktutøvelse og reduserte inntekter fra jaktutleie er drøftet av rovviltnemndenes sekretariat. Sekretariatet viser bl.a. til at bestanden av elg i etterkrigstida har vokst kraftig og delbestander av elg har i en periode vært større enn det beiteressursene tåler i deler av Sør-Norge. Dette medfører også betydelige kostnader i skogbruket på grunn av beiteskader hvert år. Som følge av dette har det i en periode i mange kommuner vært en relativt hard avskyting av elg for å få ned elgbestanden.

Sekretariatet uttaler videre at konfliktene knyttet til jaktutøvelse i stor grad dreier seg om mulighet for å kunne benytte løs hund. Selv om jegere og rettighetshavere lokalt kan oppleve negative effekter av ulveetablering, mener sekretariatet at det ikke er sannsynliggjort eller

dokumentert at ulvebestanden innvirker på hjorteviltbestanden i en slik grad at grunnlaget for jaktutøvelse i sin alminnelighet er vesentlig forringet.

Når det gjelder småviltjakt, er konflikten knyttet til tapte inntekter fra utleie av jakt fordi jegere velger andre jaktområder der man uten risiko for ulveangrep kan benytte seg av løs hund. Skader på hund kan imidlertid i svært stor grad forebygges ved å jakte uten hund eller med hund i bånd. Sekretariatet konkluderer med at interessene knyttet til jakt ikke alene kan gi rettslig grunnlag for felling av ulv på lisensfelling innenfor ulvesonen.

Departementet slutter seg til sekretariatenes vurderinger når det gjelder *jaktutøvelse og inntekter fra jaktutleie*. Departementet konstaterer samtidig at dette er forhold som mange av klagerne anfører.

Departementet anser at hensynet til jaktutøvelse og inntekter fra jaktutleie kan tillegges en viss vekt utenfor rovviltprioriterte områder. På bakgrunn av hensynet til differensiert forvaltning, taler jakthensyn sammen med andre hensyn i saken for at det er rettslig grunnlag for å treffe vedtak om felling av Osdalsflokken og Julussaflokken.

Opprettholdelse av spredt bosetting

I Innst. 257 L (2016-2017) uttaler stortingsflertallet bl.a. følgende: "Flertallet mener at dersom ulvebestanden virker negativt på den distriktspolitiske målsettingen om å opprettholde en spredt bosetting i Norge, kan det gi rettslig grunnlag for uttak."

Sekretariatet viser til at spørsmålene knyttet til fraflytting er komplekse. Resultatene fra en stor undersøkelse viste at flertallet trekker fram sosiale motiver, som det å komme nærmere slekt og venner, for å flytte (Nordisk ministerråd), mens bare en femtedel oppga arbeid som et motiv for flytting. Forekomst av ulv fører til ulemper for husdyrhold på utmarksbeite, men kan samtidig utgjøre en ressurs for reiselivsbedrifter som baserer seg på villmarks-opplevelser. Det skjer også en viss tilflytting til distriktene, og for å vurdere ulvens påvirkning på bosettingen i distriktene måtte en også se på hvilke motiver folk oppgir for å flytte til bygdene. Sekretariatet kan ikke se at ulvebestandens påvirkning kan skilles ut som eget tema, eller at det er sannsynliggjort at den virker negativt på den distriktspolitiske målsettingen om å opprettholde en spredt bosetting i Norge.

Sekretariatene mener at vilkårene for felling av ulv i etablert revir innenfor ulvesonen ikke er oppfylt ut fra hensynet til opprettholdelse av spredt bosetting, jf. nml. § 18 første ledd bokstav c. Utenfor ulvesonen anser sekretariatet at det kan være rettslig grunnlagsgrunnlag for felling av Osdalsflokken og Julussaflokken når man legger vekt på hensynet til å opprettholde spredt bosetting (og beitebruk) utenfor ulvesonen. Sekretariatet viser til prinsippet om differensiert forvaltning som innebærer ulike terskler for felling innenfor og utenfor ulvesonen.

Departementet er enig med sekretariatene i at det er vanskelig å se at ulvebestandens påvirkning kan skilles ut som et eget tema når det gjelder fraflytting, eller at det er sannsynliggjort at den virker negativt på den distriktspolitiske målsettingen om å opprettholde en spredt bosetting i Norge. Samtidig viser departementet til følgende uttalelse fra Utmarkskommunenes Sammenslutning og Rendalen kommune mottatt av departementet i forbindelse med arbeidet med Meld. St. 21 (2015-2016) *Ulv i norsk natur*:

> " *[M]ange lokalsamfunn opplever vedvarende rovviltforekomst som en belastning*".

Departementet anser at dette er et hensyn som er relevant og kan tillegges en viss vekt i vurderingen etter § 18 første ledd bokstav c. På bakgrunn av hensynet til differensiert

forvaltning, taler hensyn sammen med andre hensyn i saken for at det er rettslig grunnlag for å treffe vedtak om felling av Osdalsflokken og Julussaflokken, og at et slikt vedtak bør treffes.

Etter en helhetlig vurdering av de forhold som er anført når det gjelder § 18 første ledd c, alternativet "andre offentlige interesser av vesentlig betydning", anser departementet at vilkårene for felling etter § 18 første ledd c) er oppfylt når det gjelder Osdalen- og Julussareviret. I vurderingen har departementet særlig lagt vekt på prinsippet om differensiert forvaltning og på stortingsflertallets uttalelse i Innst. 257 L (2016-2017). Departementet har vurdert forholdet til Bernkonvensjonen, men kan ikke se at kravene der leder til et annet resultat.

Sikkerhet og helse, herunder frykt

Departementet har i drøftelsen ovenfor kommet til at vilkårene for felling av Osdalsflokken og Julussaflokken er oppfylt ut fra alternativet "andre offentlige interesser av vesentlig betydning" i § 18 første ledd c. Departementet vil for ordens skyld også behandle alternativet i § 18 første ledd c som knytter seg til sikkerhet og helse.

Der det er dokumentert at individer utgjør en reell trussel mot mennesker, vil uttak kunne skje etter § 18 første ledd c), jf. Prop. 63 L (2016 – 2017) *Endringer i naturmangfoldloven (felling av ulv m.m.)* side 55. Nemndenes sekretariat anser imidlertid at det ikke er dokumentert at det innenfor ulvesonen er ulver som innebærer en reell og konkret risiko for skade på mennesker. Departementet er enig i dette, og mener felling ikke kan hjemles ut fra sikkerhetshensyn.

Når det gjelder frykt, så har departementet stor forståelse for at enkelte opplever frykt og utrygghet når det gjelder ulv. Departementet viser her likevel til at hverken lovens ordlyd, forarbeider eller Bernkonvensjonen gir støtte til at frykt for ulv hos enkeltpersoner eller i befolkningen, uten at det foreligger en reell fare, alene er et tilstrekkelig grunnlag for felling.

De store rovdyrene som er beskyttet etter naturmangfoldloven og Bernkonvensjonen vil i alminnelighet kunne være forbundet med en subjektiv frykt hos noen. Dersom unntaket for allmenne helse- og sikkerhetshensyn m.m. skulle fortolkes på en slik måte at slik subjektiv frykt omfattes, ville det langt på vei undergrave lovens og konvensjonens beskyttelse av store rovdyr.

Departementet viser ellers til nemndssekretariatets drøfting av dette spørsmålet. Sekretariatet peker bl.a. på at undersøkelser viser at meningene om ulv er svært varierte, også i ulveområder, og at flere frykter å møte bjørn enn ulv.

Departementet har vurdert hensynet til sikkerhet og helse, herunder frykt. Departementet kan imidlertid ikke se at det ut fra disse hensyn er rettslig grunnlag for felling.

<u>Reelle hensyn - rullering av byrdene</u>

Nemndene ønsker en rullering av byrdene ved en utskifting av konfliktfylte familiegrupper når bestandssituasjonen tillater dette, slik at ikke de samme områdene skal opprettholde familiegrupper over lang tid.

Departementet har forståelse for ønsket om å fordele belastninger, men kan ikke se at dette er et hensyn som gir rettslig grunnlag for felling av ulv.

Departementet viser ellers til den nye støtteordningen som er etablert for kommuner med ulverevir.

Vurdering av vilkåret om at uttaket ikke truer bestandens overlevelse

Etter nml. § 18 annet ledd er det et vilkår for uttak at "uttaket ikke truer bestandens overlevelse". Vilkåret om at uttaket "Ikke truer bestandens overlevelse" knytter seg til den sørskandinaviske ulvebestanden. Dette følger av lovens forarbeider, jf. Ot.prp. nr.52 (2008-2009) s. 130 2. spalte, annet hele avsnitt, der det heter: *"I de tilfeller hele bestander av en art befinner seg i Norge er Norge fullt ut forpliktet til å sikre denne bestandens overlevelse. Dette stiller seg imidlertid annerledes der en bestand befinner seg både i Norge og i ett eller flere andre land. I disse tilfellene skal ikke «bestandens overlevelse» vurderes bare ut fra de individer som befinner seg i Norge, men ut fra bestandens samlede utbredelse."* Dette er også lagt til grunn i dom i Borgarting lagmannsrett avsagt 16. januar 2008 der det fremgår at vurderingen av bestandens overlevelse må ta utgangspunkt i den skandinaviske bestanden.

Bestandens overlevelse er et annet forhold enn Stortingets bestandsmål, som er omtalt lenger ned. D. En vurdering av om uttaket truer bestandens overlevelse er en bredere vurdering med flere vurderingsmomenter enn kun en vurdering av om bestandsmålet kan nås neste år. Miljødirektoratets faglige tilrådninger av 18. september og 28. november 2017 har fokus på Stortingets bestandsmål, men det er i førstnevnte lagt til grunn at et uttak av ulv som sikrer fortsatt oppnåelse av bestandsmålet tilfredsstiller våre internasjonale forpliktelser og ikke truer bestandens overlevelse.I sin tilleggstilrådning av 30. november 2017 vurderer Miljødirektoratet eksplisitt om uttaket truer den sør-skandinaviske ulvebestandens overlevelse. Departementet vil komme tilbake til direktoratets tilrådninger nedenfor. Øvrige vurderingsmomenter ved vurderingen av om uttaket truet bestandens overlevelse kan for eksempel være (i) antallet ulv i kvoten holdt opp mot totalt antall ulv i den sørskandinaviske ulvebestanden, (ii) hvorvidt ulvene som kan felles etter kvoten antas å være genetisk viktige eller være blant de mest stabile reproduserende familiegruppene, (iii) denne kvoten sett i sammenheng med det samlede (forventede) uttaket i Norge og Sverige, (iv) andre konsekvenser uttaket kan få for ulvebestanden og (v) annen relevant informasjon om faktorer som kan påvirke ulvebestandens overlevelse i tiden fremover (bl.a. naturlig avgang, irregulær jakt m.m).

xx

I Meld. St. 21 (2015-2016) *Ulv i norsk natur* ble bestandsmålet vurdert bl.a. ut fra om det vil true den sør-skandinaviske bestandens overlevelse. Den svenske regjeringen ga Naturvårdsverket i april 2015 et oppdrag om å oppdatere eksisterende sårbarhetsanalyse for ulv og utrede hva som kreves for at den svenske ulvepopulasjonen skal ha gunstig bevaringsstatus i henhold til arts- og habitatdirektivet. Utredningen er nærmere omtalt i stortingsmeldingen.

Ved behandling av stortingsmeldingen fastsatte Stortinget et bestandsmål på 4-6 årlige ynglinger, hvorav 3 skal være helnorske ynglinger. Videre skal ynglinger i grenserevir til Sverige telle med i det norske bestandsmålet med på en faktor på 0,5.

Departementet mener at krav om *"gunstig bevaringsstatus" i henhold til arts- og habitatdirektivet i EU gir et beskyttelsesnivå som er minst like strengt som lovens krav om at "uttak ikke truer bestandens overlevelse".* Et uttak som ikke reduserer bestanden mer enn at

den fortsatt anses å ha *"gunstig bevaringsstatus"* vil altså etter departementets syn ikke true bestandens overlevelse.

Basert på Naturvårdverkets vurdering av antall individer som er nødvendig for "gunstig bevaringsstatus", anser departementet at bestandens overlevelse ikke vil komme i fare som følge av uttaket av Osdalen- og Julussaflokkene. Dette fordi en samlet vurdering av relevante faktorer tilsier at bestanden ikke vil komme under Naturvårdverkets anbefalte referanseverdi på 340 individer.

Departementet anser at det også kan anføres et annet moment av betydning i helhetsvurderingen av om bestandens overlevelse vil komme i fare som følge av vedtaket om uttak av Osdalen- og Julussaflokkene. Gitt at Sverige opprettholder sitt ambisjonsnivå mener departementet at en oppfyllelse av det bestandsmål Stortinget har fastsatt, på 4-6 årlige ynglinger, der vi etter uttak vil ligge i øvre del av dette målet, sammen med andre faktorer vil sikre bestandens overlevelse.

Departementets vurderinger er nærmere begrunnet nedenfor.

Bestandssituasjonen
Den sør-skandinaviske ulvebestanden har hatt en kraftig vekst i perioden fra arten var nærmest utryddet og frem til i dag. Den første ynglingen i nyere tid fant sted i 1983, og i dag teller bestanden 430 ulver totalt i Norge og Sverige.

Ulven er fredet i Norge og klassifisert som en kritisk truet art på Norsk rødliste for arter 2015. Når det gjelder en nærmere beskrivelse av bestandssituasjonen for ulv, viser departementet til Miljødirektoratets faglige tilrådninger i saken. Direktoratet har basert tilrådningene på siste endelige bestandsstatusrapport fra Rovdata av 1. juni 2017 (*Bestandsovervåking av ulv vinteren 2016-2017*[1]), komplettert med oppdatert informasjon fra bestandsregistreringer sommeren og høsten 2017.

Av siste endelige bestandsrapport fremgår det at bestandsstatus for ulv i Skandinavia er 46 familiegrupper, hvorav det ble dokumentert yngling (valpekull) i 43 av gruppene. Det ble dokumentert yngling i 4 helnorske familiegrupper samt i 7 familiegrupper i grenserevir. Resterende ynglinger ble dokumentert i Sverige. Når man regner verdien av grenseynglinger som 0,5 var det totalt 7,5 ynglinger av ulv i Norge, hvorav 4 helnorske. Dette er over det nasjonale bestandsmålet på 4-6 årlige ynglinger, hvorav minst 3 ynglinger skal være innenfor revir med hele sin utbredelse i Norge.

I tillegg skriver direktoratet at det ble registrert 28 revirmarkerende par i Skandinavia, hvorav 6 helnorske og 3 i grenserevir. Sammenlignet med året før er dette en reduksjon av antall helnorske ynglinger og en økning av antall revirmarkerende par i helnorske revir samt i grenserevir.

Når det gjelder antall individer ble vinteren 2016-2017 beregnet at bestanden bestod av 430 ulver totalt i Norge og Sverige. Det ble registrert 105-112 ulver som berørte Norge, hvorav 54-56 ble registrert i helnorske revir. Etter fordeling (faktor 0,5) av de ulver som har tilhold på begge sider av riksgrensen var det 80-84 ulver i Norge. Øvrige ulver i bestanden har tilhold i Sverige.

Videre har det våren 2017 blitt født nye valpekull, som gir tilførsel av nye ulver inn i bestanden. Endelige svar på antall valpekull får vi først i juni 2018, men på norsk side gjøres

[1] https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/2443816/2017_1.pdf?sequence=4&isAllowed=y

tilgjengelig de foreløpige tallene fortløpende etter hvert som det gjøres registreringer. Ifølge Miljødirektoratet viser de foreløpige tallene at det så langt er påvist 9-10 valpekull i norske revir eller grenserevir. Hvor mange av disse som er helnorske eller grenserevir er foreløpig uavklart, men på bakgrunn av tidligere områdebruk og nærhet til grensen mener direktoratet det er sannsynlig at fordelingen er åtte helnorske ynglinger og 2 ynglinger i grenserevir. Videre er status foreløpig ukjent for ytterligere 12 ulverevir som var påvist under forrige overvåkingsperiode (vinteren 2016-2017). Endelig kunnskap om hvilke revir som er helnorske og hvilke som har revir på begge sider av riksgrensen mot Sverige vil også foreligge først i juni 2018.

Dødelighet
Bestandsregistreringene av ulv skjer i hovedsak fra 1. oktober, med sporing på snø og innsamling av biologisk materiale for DNA-analyser. Også lisensfellingsperioden utenfor ulvesonen starter på dette tidspunktet. Det er derfor relevant å se bestandstallene beskrevet over i sammenheng med hvilken dødelighet det har vært i ulvebestanden i perioden etter 1. oktober 2016.

I Norge er det i denne perioden registrert 19 døde ulver. I Sverige er det registrert 64 døde ulver. Det har dermed vært en kjent total avgang på 83 ulver i den sør-skandinaviske ulvebestanden fra 1. oktober 2016 til d.d., og dødeligheten kommer til fratrekk for de rapporterte bestandstallene beskrevet over. I disse tallene inngår alle lovlige fellinger, påkjørsler, og annen kjent avgang av ulv.

Videre er det for vinteren 2017-2018 vedtatt kvote for lisensjakt av 22 ulver i Sverige (disse vedtakene er påklaget) og kvote på 42 ulver for lisensfelling i Norge (inklusiv dette vedtaket). Kvoten i Norge er nærmere fordelt på lisensfelling av 26 ulver utenfor ulvesonen og utenfor etablerte revir (5 av disse er felt) og 16 ulver (etter dette vedtak) i to familiegrupper som i hovedsak befinner seg utenfor ulvesonen. Den totale dødeligheten siden 1. oktober 2016 i Skandinavia er dermed inntil 142 ulver, dersom både den norske og den svenske lisensfellingskvoten effektueres.

Det er også dokumentert at det skjer ulovlig jakt av ulv i den sør-skandinaviske bestanden, og at omfanget har vært betydelig. Dette er også beskrevet i Meld. St. 21 (2016-2016) *Ulv i norsk natur*, der det på s. 27 bl.a. står følgende:

"*Omfanget av ulovlig avliving er fortsatt betydelig både i Norge og Sverige. Den totale årlige dødeligheten i perioden 1999–2006 er beregnet med to uavhengige metoder, og ble ved begge metoder beregnet til ca. 30 %, mens den på 1990-tallet lå på ca. 20 %. Ulovlig avliving er den klart viktigste dødsårsaken for ulv, og står for drøyt halvparten av dødeligheten i den sør-skandinaviske bestanden. Naturlig dødelighet, trafikk og lovlig felling i omtrent like proporsjoner står for den andre halvparten. Både total dødelighet og ulovlig avliving minket fra perioden 1998–2005 til 2006–2011 i Skandinavia. Frem til 2015 har kunnskapen om omfanget av ulovlig avliving av ulv i Norge i hovedsak vært basert på forskning. Erfaring har vist at etterforskning av denne type lovbrudd er vanskelig.*"

Om kvotens størrelse
Departementet må i saken vurdere om et uttak av Osdalsflokken og Julussaflokken (2 familiegrupper med totalt inntil 16 dyr) er så stort at det vil true bestandens overlevelse, jf. nml. § 18 annet ledd. Når det gjelder spørsmålet om bestandens overlevelse må vurderingene ta utgangspunkt i den sør-skandinaviske ulvebestanden, jf. nærmere omtale av dette over.

I tillegg til lovens vilkår, vurderer departementet også om det med et slikt uttak er sannsynlig at bestandsmålet vil nås neste år. Stortinget har fastsatt det nasjonale bestandsmålet for ulv.

Det følger av kommentarene til rovviltforskriften § 7 annet ledd at ved vurdering av felling eller jakt skal rovviltnemnden gjøre en samlet vurdering av bestandens status og forventede utvikling og sannsynliggjøre at bestanden etter neste yngling fortsatt vil oppfylle det nasjonalt fastsatte bestandsmålet for regionen.

Departementet er av den oppfatning at det i denne saken foreligger grundige vurderinger fra både rovviltnemndenes sekretariat og Miljødirektoratet om ulvebestandens status, genetisk situasjon og usikkerhet som det må tas hensyn til ved fastsettelse av lisensfellingskvotens størrelse.

Miljødirektoratet vurderer i den oppdaterte faglige tilrådningen 28. november 2017 at et uttak av to helnorske og ett grenserevir ikke vil være til hinder for å nå bestandsmålet etter endt lisensfelling. Direktoratet peker på at dette er basert på foreløpige resultater fra overvåkingen og en sannsynlighetsvurdering, og at antall valpekull født i 2017, utvandring, innvandring og nye pardannelser per dags dato ikke er fullstendig kjent. Videre viser direktoratet til at revirstørrelse og ulvesonens utforming tilsier at det er små marginer om et ulverevir er helnorsk, grenserevir eller helsvensk. Historikken viser at revirene endrer seg noe mellom år, og revir som er helnorske eller helsvenske ett år kan være grenserevir året etter, eller omvendt. Direktoratet viser til at dette er en utfordring når sannsynligheten for at bestandsmålet nås kommende år skal vurderes. Direktoratet har videre lagt til grunn at ulvebestanden i dagens situasjon med utfordringer knyttet til både innavl og illegal jakt, bør forvaltes i øvre del av intervallmålet på 4-6 årlige ynglinger.
I en tilleggstilrådning av 30. november uttaler direktoratet seg om spørsmålet om lisensfelling innenfor revirene Osdalen og Julussa, andre vedtak om lisensfelling av ulv i Norge, og svenske myndigheters vedtak om lisensfelling av 22 ulver, samlet truer den sør-skandinaviske ulvebestandens overlevelse. I sin konklusjon skriver direktoratet bl.a.:

> *"Miljødirektoratet har med basis i vurderingen fra Naturvårsverket om hva som er gunstig bevaringsstatus, foreliggende vedtak om lisensfellingskvoter, gjennomførte skadefellinger, samt historisk og pågående overvåkningsmateriale vurdert om det planlagte uttaket av ulv i Norge og Sverige til sammen i år truer den sør-skandinaviske bestandens overlevelse. Basert på Naturvårdsverkets vurdering av antall individer som er nødvendig for gunstig bevaringsstatus vurderer Miljødirektoratet at det ikke er sannsynlig at bestandens overlevelse kommer i fare som følge av de planlagt uttakene i Norge og Sverige. Samlet uttak vurderes ikke å medføre at bestanden samlet kommer under Naturvårsverkets anbefalte referanseverdi på 340 individer. Det kan ikke utelukkes at bestanden etter gjennomført uttak reduseres eller stabiliseres.*
>
> *Konklusjonen er basert på best tilgjengelig kunnskap, og forutsetter at nye gener kommer inn i bestanden ved etablering av immigranter fra den finsk-russiske bestanden. Dette har svært stor betydning for den skandinaviske bestandens overlevelse i et langsiktig perspektiv."*

Rovviltnemndenes sekretariat tilrådde etter en samlet vurdering at det åpnes for lisensfelling av 16 ulver innenfor revirene Osdalen og Julussa, med den hensikt å ta ut alle dyr i disse revirene. Ut fra den kunnskap sekretariatene har, mener de det er grunnlag for å anta at et slikt uttak ikke vil være til hinder for å nå bestandsmålet kommende år, og ikke vil true bestandens overlevelse på sikt. Sekretariatene viser videre til at det i disse vurderingene er tatt hensyn til samtidig forslag om uttak av inntil 12 ulver utenfor ulvesona i region 4 og 5, og utenfor de områdene som benyttes av Julussaflokken og Osdalsflokken. I likhet med Miljødirektoratet har også rovviltnemndenes sekretariat pekt på flere faktorer som skaper

usikkerhet omkring antall ynglinger av ulv fra år til år. I en så liten bestand kan tilfeldigheter gi store variasjoner fra år til år, og naturlig avgang, ulykker, illegal jakt og genetisk status er trukket frem som faktorer som kan ha betydning for ynglesuksess. Ved fastsetting av lisensfellingskvote mener sekretariatene disse forholdene må tas i betraktning, slik at gjenværende revirer er tilstrekkelig til å sannsynliggjøre at bestandsmålet nås også neste år.

Rovviltnemndene finner, ut fra den foreliggende dokumentasjonen om revirmarkerende ulv og vedtatt politikk, at det er grunnlag for å åpne for lisensfelling av ulv innenfor etablerte revir. Rovviltnemndene har i sitt vedtak åpnet for lisensfelling av inntil 24 ulver, med formål å ta ut alle individer i to helnorske revirer (Osdalsreviret og Julussareviret) samt ett grenserevir (Slettåsreviret). Rovviltnemndene anser at en slik kvote ikke vil påføre bestanden en for stor samlet belastning eller true ulvebestandens overlevelse på lang sikt.

Klagerne har svært ulikt syn på rovviltnemndenes kvotefastsettelse. Flere argumenterer for at kvoten ikke er tilstrekkelig for å få en nødvendig bestandsregulerende effekt, mens flere andre igjen argumenterer for at det ikke er grunnlag for felling av ulv i de aktuelle ulverevirene. Videre er det uenigheter omkring hvorvidt man bør forvalte ulvebestanden i øvre eller nedre sjikt av det fastsatte bestandsmålet.

Departementet har lagt et bredt informasjonstilfang til grunn i vurderingen, inkludert informasjon fra Det skandinaviske ulveforskningsprosjektet (Skandulv) og Rovdata. Departementet har i den samlede vurderingen også lagt vekt på registrert dødelighet i bestanden det siste året samt total forventet avgang av ulv etter de vedtak som er fattet både i Norge og i Sverige denne høsten og vinteren.

Vi viser oppsummeringsvis til at bestanden vinteren 2016-2017 bestod av 430 ulver totalt i Norge og Sverige, hvor av 81 er registrert døde. De kvoter som er vedtatt for lisensfelling av ulv i Norge og Sverige gir en forventning om felling av totalt inntil 64 ulver (der 5 ulver allerede er felt i Norge utenfor ulvesonen i region 4 og 5) denne høsten og vinteren. Videre er det ut fra tidligere erfaring og vitenskapelige publikasjoner en forventning at et visst omfang av ulovlig jakt kommer i tillegg, uten at dette lar seg tallfeste. Dødeligheten i bestanden er tillagt vekt i departementets vurdering av bestandens overlevelse.

I mellomtiden har det samtidig blitt født nye valpekull våren 2017. Endelige konklusjoner om hvor mange slike ynglinger som har skjedd foreligger ikke før 1. juni 2018, men de foreløpige bestandsregistreringene som fremgår av Miljødirektoratets tilrådning kan tyde på en vekst i den norske delen av den skandinaviske ulvebestanden. Videre antar departementet, basert på fjorårets bestandssituasjon og antall ynglinger at den skandinaviske ulvebestanden også etter denne vinteren vil overgå det minimumsnivået som er lagt til grunn i utredningene som er gjennomført etter oppdrag fra svenske myndigheter, jf. omtale av dette foran.

Departementet har også vurdert innavlssituasjonen i bestanden, noe som er en av de største truslene den skandinaviske ulvebestanden står overfor. I tillegg til selve omfanget av uttaket er det lagt vekt på genetisk informasjon om ulvene i Osdalen- og Julussareviret, og departementet konstaterer at det ikke er særlig genetisk verdifulle individer i disse flokkene. Gjennomsnittlig innavlskoeffisient for den skandinaviske bestanden vintersesongen 2016/2017 er beregnet til ca. 0,23. For Julussa er innavlskoeffisienten beregnet til hele 0,400, for Osdalen 0,229, jf. Miljødirektoratets faglige tilrådning. Departementet kan derfor ikke se at det foreligger særskilte genetiske forhold knyttet til akkurat disse ulvene som gjør uttak problematisk.

Når det gjelder forutsetningen om at det skjer en jevnlig innvandring fra den finsk-russiske populasjonen til skandinavia, viser departementet til at det i 2016 ble dokumentert to ynglinger der det ene foreldredyret var en finsk-russisk immigrant. Begge de innvandrete

ulvene ble vurdert som forsvunnet påfølgende høst, og det er usikkert om noen av valpene fra disse kullene vil lykkes med å etablere seg og bidra videre med verdifulle gener inn i den sør-skandinaviske bestanden. Videre er det kjent fra DNA-analyser at én av de fem felte ulvene utenfor ulvesonen inneværende lisensfellingsperiode var et genetisk verdifullt individ. Den genetiske situasjonen vil derfor være noe departementet vil holde under oppsikt og vurdere på nytt de nærmeste årene.

Departementet har foretatt en omfattende vurdering knyttet til vilkåret om at uttaket ikke må true bestandens overlevelse. Basert på Naturvårdverkets vurdering av antall individer som er nødvendig for "gunstig bevaringsstatus", anser departementet at bestandens overlevelse ikke vil bli truet som følge av uttaket av Osdalen- og Julussaflokkene. Dette fordi en samlet vurdering av gjennomførte og planlagte uttak i Norge og Sverige, samt andre relevante faktorer som er beskrevet ovenfor, tilsier at bestanden ikke vil komme under Naturvårdverkets anbefalte referanseverdi på 340 individer. Departementet viser her også til Miljødirektoratets tilleggstilrådning av 30. november med samme konklusjon.

Når det gjelder bestandsmålet var anbefalingen fra rovviltnemndenes sekretariat at det ikke bør åpnes for lisensfelling av mer enn to ulverevir for at bestandsmålet med sannsynlighet skal nås også etter neste års yngling. Rovviltnemndene vedtok felling i tre revir, hvorav to helnorske og ett grenserevir. Basert på oppdaterte tall over bestandssituasjonen per 28. november 2017 anser Miljødirektoratet at et uttak av to helnorske og ett grenserevir ikke vil være til hinder for å nå bestandsmålet etter endt lisensfelling. Videre er det lagt til grunn at man bør forvalte bestanden på en slik måte at den befinner seg i øvre sjikt av intervallmålet på 4-6 årlige ynglinger. Dette på bakgrunn av det høye innavlsnivået i bestanden, samt usikkerhet knyttet til at ulovlig jakt eller ulykker o.a. kan få betydelige effekter i en liten ulvebestand. Departementet viser i denne sammenheng også til kommentarene til rovviltforskriften § 3 der det bl.a. fremgår at forhold som omfanget av ulovlig felling og innavlsnivå vil være viktige i vurderingen av om man skal legge seg høyt eller lavt innenfor intervallet. Departementet er enig i at dagens situasjon tilsier at ulvebestanden skal forvaltes i øvre sjikt av intervallmålet.

Departementet har tidligere kommet til at det planlagte uttaket av Osdalen- og Julussaflokkene ikke er så omfattende at det truer bestandens overlevelse. Departementet anser at det er et moment av betydning i helhetsvurderingen at bestandens overlevelse ikke vil komme i fare som følge av uttaket av Osdalen- og Julussaflokkene. Det er etter departementets vurdering slik at så lenge Sverige opprettholder sine målsettinger og beskyttelsesnivå, samtidig som Norge sørger for at bestandsmålet fastsatt av Stortinget oppnås, vil ikke et uttak av de to helnorske familiegruppene som følger av dette vedtaket, sammenholdt med andre faktorer, true bestandens overlevelse.

Departementet har foretatt en omfattende vurdering knyttet til vilkåret om at uttaket ikke må true bestandens overlevelse. En slik vurdering må etter departementets syn foretas for den sørskandinaviske ulvebestanden, det følger av naturmangfoldlovens forarbeider og av rettspraksis. Det foreligger et svært godt kunnskapsgrunnlag når det gjelder ulv. Departementet har i sin vurdering lagt vekt på en utredning av svenske myndigheter av hva som kreves for at ulvebestanden skal ha en "gunstig bevaringsstatus". Departementet har videre lagt til grunn oppdatert bestandsinformasjon om ulv, herunder generell genetisk informasjon og genetisk informasjon som viser at Osdals- og Julussaflokkene ikke skiller seg genetisk ut. Videre har departementet sett hen til dødeligheten for ulv i Skandinavia, inkludert dødelighet som skyldes forventet ulovlig jakt og de vedtak om felling denne vinteren som er fattet av norske og svenske myndigheter.

På bakgrunn av denne vurderingen anser departementet at bestandens overlevelse ikke trues som følge av uttaket av Osdalen- og Julussaflokkene, fordi bestanden ikke vil komme under Naturvårdverkets anbefalte referanseverdi på 340 individer.

Departementet har også lagt vekt på at overholdelse av bestandsmålet langt på vei vil være et moment som taler for at uttaket ikke truer bestandens overlevelse.. Så lenge Sverige opprettholder sine målsettinger, samtidig som Norge sørger for at bestandsmålet fastsatt av Stortinget oppnås, vil et uttak av de to helnorske familiegruppene som følger av dette vedtaket, sammenholdt med andre faktorer, ikke true bestandens overlevelse.

Vurdering av andre tilfredsstillende løsninger

Det er et vilkår for felling etter nml. § 18 annet ledd at formålet ikke kan nås på annen tilfredsstillende måte. Departementet anser at dette vilkåret er oppfylt når det gjelder Julussa- og Osdalsflokken, men ikke Slettåsflokken. I denne vurderingen er det også lagt vekt på Stortingets etterarbeider, jf. Innst. 257 L (2016-2017).

Det er sekretariatenes vurdering at det foreligger andre tilfredsstillende løsninger enn felling av ulv for å avverge skader på sau, storfe og hund. Sekretariatene viser til at selv om beiting på innmarksbeite kan medføre ulemper er dette et effektivt forebyggende tiltak som det årlig gis tilskudd til i rovdyrprioriterte områder, samt at det gis tilskudd til oppsetting av rovdyravvisende gjerder. Det vises også til at det grunnet forekomst av bjørn vil være behov for tunge forebyggende tiltak i ulvesona. Når det gjelder storfe vises det til at disse i langt større grad enn sau går samlet på utmarksbeite, og at man i akutte situasjoner kan søke om tilskudd til ekstraordinært tilsyn eller tidlig nedsanking samt at det gis tilskudd til bruk av radiobjeller. Skader på hund mener sekretariatene kan forebygges ved å jakte uten hund, eller jakte med hund i bånd i områder med kjent ulveforekomst.

I Julussareviret og Osdalsreviret, som begge i hovedsak ligger utenfor ulvesonen, har sekretariatet lagt betydelig vekt på prinsippet om geografisk differensiert forvaltning, og vurdert at det ikke foreligger andre tilfredsstillende løsninger enn lisensfelling. Sekretariatet viser til at til tross for at forebyggende tiltak kan bidra til å forhindre skader på storfe innenfor disse ulverevirene, vil det å drive med storfe innenfor etablerte ulverevir være heftet med en vesentlig ulempe som kan vanskeliggjøre videre satsing på beitenæring i disse områdene. Videre er det vist til at for mange jegere vil det ikke være attraktivt å jakte innenfor etablerte ulverevir på grunn av risikoen ulven utgjør når det jaktes med løs hund, og at dette medfører inntektstap fordi jegerne heller velger å jakte i andre områder.

Departementet anser at når det gjelder skadeomfanget og skadepotensialet mht. husdyr og tamrein for de tre ulverevirene, er forebyggende tiltak allerede i stor grad gjennomført, og ytterligere tiltak, slik som eksempelvis forsterking av gjerder og ekstraordinært tilsyn, vil kunne gjennomføres med tilskuddsmidler fra miljøforvaltningen. Samtidig er det slik at forebyggende tiltak i første rekke skal settes inn innenfor rovviltprioriterte områder. Utenfor rovviltprioriterte områder er det mindre aktuelt med slike tiltak, og økonomiske hensyn innebærer at tunge og kostbare tiltak som f.eks. rovviltsikre gjerder bør begrenses til rovviltprioriterte områder. Når det gjelder Julussareviret og Osdalsreviret er departementet klar over at disse områdene ligger innenfor prioriterte yngleområder for bjørn, jerv og gaupe, samt at det i dag ikke er sau eller tamrein der.

Skader på hund kan i svært stor grad forebygges ved å jakte uten hund eller med hund i bånd i områder med kjent ulveforekomst. Samtidig er departementet enig i at risikoen for tap av jakthunder når det jaktes med løs hund, kan medføre inntektstap fordi jegere heller velger å jakte i andre områder.

For rent økonomisk skade vil ulike former for kompensasjon kunne være et aktuelt alternativ til felling, og departementet viser i den sammenheng til at det fra 2017 er trådt i kraft en ny støtteordning for kommuner med ulverevir hvor det er satt av 20 millioner kroner til næringsutvikling, tjenestetilbud og andre tiltak per år. Tilskuddsordningen er en oppfølging av Stortingets vedtak i forbindelse med behandlingen av Meld. St. 21 (2015-2016) *Ulv i norsk natur*, jf. Innst. 330 S (2015-2016), der Stortinget ba regjeringen om å utrede mulige økonomiske ordninger for tap av eventuelle rettigheter eller belastninger innenfor ulvesonen, samt vurdere mulige ordninger for penger til kommuner med ynglinger innenfor ulvesonen. Bruken av tilskuddet skal være relatert til den særlige belastning av å ha et ulverevir i kommunen, og kommunene kan velge å tilgodese berørte næringsinteresser eller privatpersoner. Bruken av slike tilskudd vil dermed bidra til å avhjelpe de ulemper det er å bo i en kommune med ulverevir.

Når det gjelder psykososiale forhold som frykt og utrygghet, antar departementet at dette er problemer som delvis kan avhjelpes gjennom god informasjon, og gjennom fysiske tiltak som belysning o.l.

Departementet anser at når det gjelder Slettåsreviret, finnes det andre tilfredsstillende løsninger enn å åpne for lisensfelling av ulvene i Slettås-flokken. Prinsippet om arealdifferensiert forvaltning, som er nærmere regulert bl.a. i rovviltforskriften § 10 annet ledd, skal veie tungt i vurderingen av om det foreligger andre tilfredsstillende løsninger enn felling av ulv. Forskriftens § 10 annet ledd slår fast at "Felling kan bare gjennomføres dersom det ikke finnes annen tilfredsstillende løsning ut fra prinsippet om geografisk differensiert forvaltning". Departementet har i vurderingen lagt stor vekt på at Slettåsreviret er innenfor ulvesonen, og at innenfor sonen skal normalt andre interesser tilpasses ulven.

Når det gjelder ulverevirene i Osdalen og Julussa anses disse som tidligere nevnt som revirer utenfor ulvesonen. Her innebærer prinsippet om geografisk differensiert forvaltning at andre interesser enn ulv skal gis forrang. Det er derfor vanskelig å se for seg at det skal iverksettes tiltak som i praksis vil innebære at beitenæringen skal tilpasse seg ulven i beiteprioriterte områder. Departementet har på denne bakgrunn kommet til at vilkåret om at formålet ikke kan nås på annen tilfredsstillende måte enn ved uttak, må anses som oppfylt for ulvene i Osdals- og Julussareviret.

Lisensfellingsområdet

Når det gjelder lisensfellingsområdet ber departementet Fylkesmannen, som ansvarlig for administrering av lisensfellingen, foreta den konkrete avgrensingen av området. Basert på siste tilgjengelig kunnskap skal avgrensingen være mest mulig presist rettet mot Julussa- og Osdalsreviret, og så langt det er mulig sikre at det ikke blir felt ulver i tilgrensende ulverevir.

Andre forhold anført i klagene

Kontakt med svenske myndigheter

Enkelte av klagerne har anført at uttak som berører grenseflokker ikke kan vedtas uten kontakt med svenske myndigheter. Rovviltnemndenes sekretariat har i sin forberedelse av klagesaken vist til at de informerte Länsstyrelsene i alle de tre län som berøres av grenseoverskridende revirer i forkant av rovviltnemndenes møte. Sekretariatet informerte da om at det kunne bli aktuelt at rovviltnemndene fattet vedtak som berørte grenserevir. I sitt vedtak skrev rovviltnemndene at for uttaket av grensereviret Slettås tas det forbehold om at aktuelle svenske myndigheter skal gis anledning til å uttale seg om saken før vedtaket

effektueres. Departementet kan ikke se at det fremgår av dokumentene i saken at rovviltnemndene har fulgt opp sitt vedtak og gitt svenske myndigheter en slik anledning til å uttale seg.

Rovviltnemndene har myndighet til å fatte vedtak om kvote for felling som berører familiegruppe eller revirmarkerende par av ulv der deler av reviret ligger i Sverige, jf. kommentarene til rovviltforskriften § 7. Vedtak om kvote for felling som berører grenserevir kan imidlertid bare fattes etter at det har vært kontakt med svenske myndigheter der man søker å komme til enighet om felling av slike ulverevir, basert på best tilgjengelig kunnskap. Nærmere retningslinjer for dialogen mellom nemndene og svenske myndigheter vil bli utarbeidet.

Departementet mener rovviltnemndene som et minimum skulle orientert svenske myndigheter om sitt vedtak om felling av et grenserevir (Slettåsreviret). Departementet har imidlertid ikke tatt nærmere kontakt med svenske myndigheter om saken fordi departementet ikke åpner for lisensfelling i grenserevir.

Lisensfellingsperiodens lengde

Dette er et spørsmål som flere klagere er opptatt av. Departementet har mottatt en faglig vurdering fra Miljødirektoratet om lisensfellingsperiodens lengde. Departementet sender i dag på høring et forslag om å utvide lisensfellingsperiodens lengde utenfor ulvesonen.

Konklusjon

Klima- og miljødepartementet opprettholder rovviltnemndenes vedtak av 26. juni 2017 for så vidt gjelder ulverevirene Osdalen og Julussa, og åpner for lisensfelling av inntil 16 ulver i disse revirene. Departementet endrer rovviltnemndenes vedtak når det gjelder ulvereviret Slettås, og åpner ikke for lisensfelling av ulv i dette reviret.

Det er departementets vurdering at skadeomfang og skadepotensial for samtlige revirer er begrenset og at det ikke er rettslig grunnlag for lisensfelling etter naturmangfoldloven § 18 første ledd bokstav b. For de to revirene som i hovedsak ligger utenfor ulvesonen, Osdalen og Julussa, anser departementet at det særlig med bakgrunn i prinsippet om differensiert forvaltning og Stortingets etterarbeider, jf. Innst. 257 L (2016-2017), foreligger offentlige interesser av vesentlig betydning som tilsier felling, slik at vilkåret for lisensfelling etter naturmangfoldloven § 18 første ledd bokstav c er oppfylt. Departementet har videre kommet til at det ikke finnes andre tilfredsstillende løsninger enn lisensfelling, når det gjelder ulvene i revirene Osdalen og Julussa. Departementet har etter en vurdering også kommet til at felling av inntil 16 ulver i disse to revirene ikke vil true bestandens overlevelse. Enkelte av klagene er dermed tatt delvis til følge.

Fylkesmannen bes foreta den konkrete avgrensingen av lisensfellingsområdet. Avgrensingen skal så langt det er mulig sikre at det ikke blir felt ulver i tilgrensende ulverevir.

Med hilsen

Torbjørn Lange

Torbjørn Lange (e.f.)
avdelingsdirektør

Solveig Paulsen

Solveig Paulsen
seniorrådgiver

Kopi
Fylkesmannen i Hedmark
Fylkesmannen i Oslo og Akershus
Miljødirektoratet
Rovviltnemnda i region 4
Rovviltnemnda i region 5

Adresseliste:

WWF-Norge	Pb 6784 St.Olavs plass	0130	Oslo
Norges Miljøvernforbund	Postboks 593	5806	Bergen
Hedmark bonde- og småbrukarlag	Ståle Støen	2580	Folldal
Naturvernforbundet	Mariboesgate 8	0183	Oslo
Norsk Bonde- og Småbrukarlag	Akersgata 41	0158	Oslo
NORSKOG	Pb. 123 Lilleaker	0216	Oslo
NOAH for dyrs rettigheter	Dronningensgt. 8	0152	Oslo
Foreningen våre Rovdyr	li@fvr.no		
Bygdefolk for Rovdyr	Vikabakken 4	2420	Trysil
På Baksporet v/Halvor Sveen	Sjølivegen 3158	2450	Rena
Rovviltets Røst	Pb. 1410 Texas	2404	Elverum
Norges Bondelag	Hollendergata 5	0190	Oslo
NJFF	Hvalstadåsen 5	1395	Hvalstad
Ulvens dag	post@ulvensdag.no		
Norsk Sau og Geit	Moerveien 2 A	1430	Ås